

Informatika pre biológov

Askar Gafurov

26.9.2019

Formulácia problému, algoritmus

- **Formulácia problému:** jasne zdefinujeme vstupné a výstupné dáta a aký výstup očakávame pre každý vstup.
- Vo formulácii nehovoríme **akým spôsobom** vypočítame výstupy zo vstupov.
- **Správny algoritmus:** Postup, ktorý určuje spôsob, akým pre každý vstup vypočítame príslušný výstup.

Biologický problém: Pomocou hmotnostného spektrometra (mass spectrometer) sme odmerali vo vzorke peptid s hmotnosťou K . Máme databázu proteínov a chceme zistiť, ktorý z proteínov obsahuje peptid s touto hmotnosťou.

Informatický problém: Vstup je postupnosť n kladných čísel $a[1], \dots, a[n]$ a číslo K . Nájdite súvislý úsek tejto postupnosti $a[i], a[i + 1], \dots, a[j]$, ktorý svojim súčtom dáva číslo K .

Príklad:

$K=19$

3 4 6 3 6 4 9 2 8

~~~~~

Informatický problém: Vstup je postupnosť n kladných čísel $a[1], \dots, a[n]$ a číslo K . Nájdite súvislý úsek tejto postupnosti $a[i], a[i + 1], \dots, a[j]$, ktorý svojim súčtom dáva číslo K .

Triviálne riešenie: skúšame všetky možnosti

```
pre každé i od 1 po n
|   pre každé j od i po n
|   |   suma := 0;
|   |   pre každé u od i po j
|   |   |   suma := suma + a[u]
|   |   ak suma = K, vypíš i, j
```

K=19

```
3 4 6 3 6 4 9 2 8
      i       j
```

Ako dlho takýto program pobeží?

- Naimplementovať do počítača a odmerať
- Na akom počítači? Na akých vstupoch?
- **Časová zložitosť:** (označujeme $O(f(n))$)
  - Zvolíme si parameter charakterizujúci množstvo dát napr. počet prvkov vstupnej postupnosti n
  - Pre každú veľkosť vstupu **odhadneme najhorší prípad**
  - Zanedbáme konštanty

```
pre každé i od 1 po n
|   pre každé j od i po n
|   |   suma := 0;
|   |   pre každé u od i po j
|   |   |   suma := suma + a[u]
|   |   ak suma = K, vypíš i,j
```

Časová zložitosť: kubická, alebo $O(n^3)$

Prečo je časová zložitosť dôležitá a konštanty nie?

		$O(n)$	$O(n \log n)$	$O(n^2)$	$O(n^3)$	$O(2^n)$
Čas na	10	ε	ε	ε	ε	ε
vyriešenie	50	ε	ε	ε	ε	2 weeks
problému	100	ε	ε	ε	ε	2800 univ.
veľkosti	1000	ε	ε	0.02s	4.5s	—
...	10000	ε	0.01s	2.1s	75m	—
	100000	0.04s	0.12s	3.5m	52d	—
	1 mil.	0.42s	1.4s	5.8h	142yr	—
	10 mil.	4.2s	16.1s	24.3d	140000yr	—
Max veľkosť	1s	2.3 mil.	740000	6900	610	33
problému	1m	140 mil.	34 mil.	53000	2400	39
vyriešená za	1d	200 bil.	35 bil.	2 mil.	26000	49
Zvýšenie	+1	—	—	—	—	$\times 2$
času so	$\times 2$	$\times 2$	$\times 2+$	$\times 4$	$\times 8$	—
zvýšeným n						

Efektívnejší algorimus

- Najprv si predpočítame pre každý začiatok postupnosti jej súčet

$$S[i] = a[1] + a[2] + \dots + a[i]$$

$$S[0] := 0$$

pre každé i od 1 po n

$$| \quad S[i] = S[i-1] + a[i]$$

a: 3 4 6 3 6 4 9 2 8

S: 3 7 13 16 22 26 35 ...

- Potom súčet podpostupnosti od i po j vieme spočítať jednoducho ako $S[j] - S[i - 1]$

pre každé i od 1 po n

| pre každé j od i po n

| | ak $S[j] - S[i-1] = K$, vypíš i, j

- **Časová zložitosť:** kvadratická, alebo $O(n^2)$
- Ak sú všetky čísla kladné, dá sa aj v lineárnom čase $O(n)$

Ďalší príklad infromatického problému z prednášky

Najkratšie spoločné nadslovo

- Vstup: niekoľko reťazcov
- Výstup: najkratší reťazec, ktorý obsahuje všetky vstupné reťazce ako súvislé podreťazce

Príklad:

Vstup: GCCAAC, CCTGCC, ACCTTC

Výstup: CCTGCCAACCTTC (najkratšie možné)

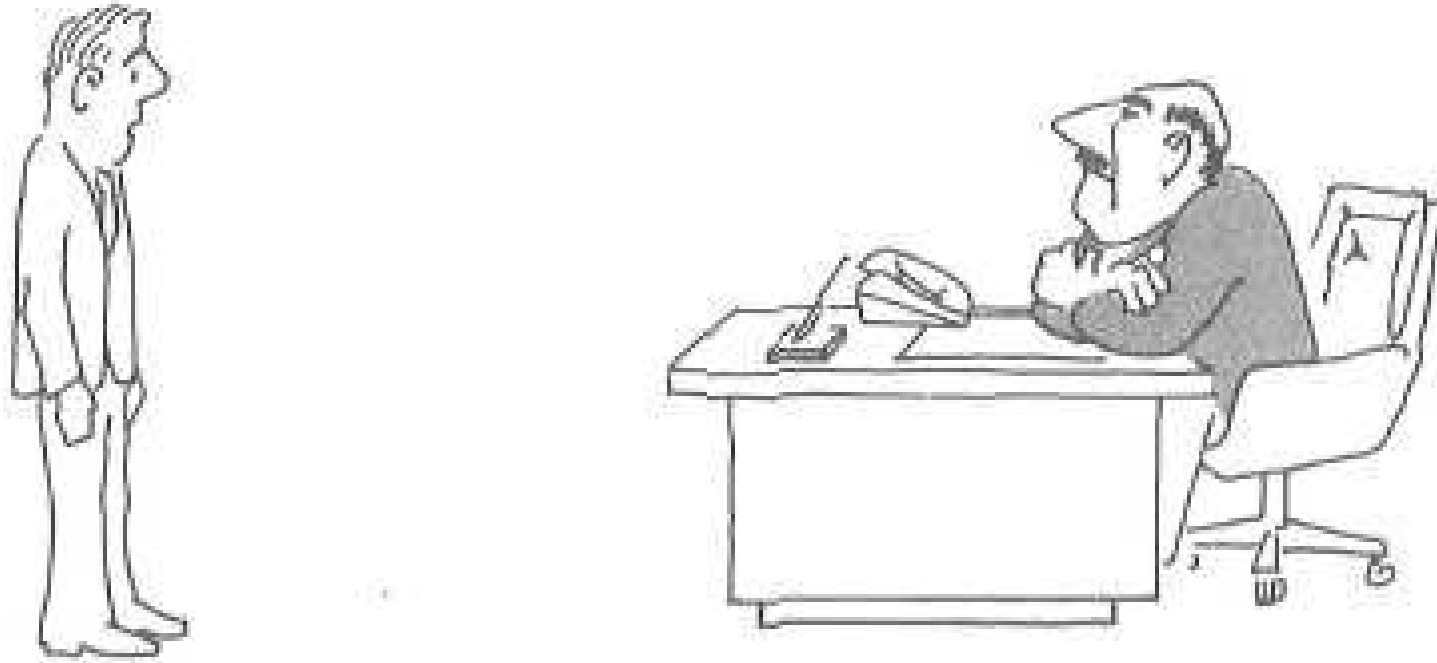

Ako rýchly algoritmus poznáme pre tento problém?

Najkratsie spoločné nadslovo

Nepoznáme algoritmus, ktorý by bežal v polynomiálnom čase
t.j. $O(n^k)$ pre nejakú konštantu k

Tento problém je **NP-ťažký**.

“I can’t find an efficient algorithm, I guess I’m just too dumb.”

"I can't find an efficient algorithm, because no such algorithm is possible!"

"I can't find an efficient algorithm, but neither can all these famous people."

Ako sa vysporiadať s NP-ťažkými problémami?

Heuristické algoritmy

- Nájde **aspoň nejaké riešenie**, aj keď nie nutne optimálne
- Nejde teda o správny algoritmus riešiaci náš problém, lebo pre niektoré vstupy dáva zlú odpoveď
- Radšej ale horšia odpoveď rýchlo, ako perfektná o milión rokov

Príklad: Heuristika pre najkratší spoločný nadreťazec: v každom kroku zlepíme dva reťazce s najväčším prekryvom

Príklad: CATATAT, TATATA, ATATATC

Optimum: CATATATATC, dĺžka 10

Heuristika: CATATATCTATATA, dĺžka 14

Ako so vysporiadať s NP-ťažkými problémami?

Aproximačný algoritmus

- Často vieme dokázať, že nejaká heuristika sa vždy priblíži k optimálnemu riešeniu aspoň po určitú hranicu

Príklad: Heuristika pre najkratší spoločný nadreťazec: v každom kroku zlepíme dva reťazce s najväčším prekryvom

Je dokázané, že vždy nájde najviac 3,5-krát dlhší reťazec ako najlepšie riešenie.

Informatici predpokladajú, že v skutočnosti najviac 2-krát dlhší, ale nevieme to dokázať.

Ako so vysporiadať s NP-ťažkými problémami?

Exaktný výpočet pomocou iného problému

- Preformulovať do podoby jedného z dobre známych NP-ťažkých problémov (napr. celočíselné lineárne programovanie, a pod.)
- Múdri ľudia napísali programy, ktoré vedia riešiť tieto známe problémy **aspoň v niektorých prípadoch** (CONCORD, CPLEX, a pod.)

Preformulovať problém

- Je toto skutočne jediná rozumná formulácia biologického problému ktorý chceme vyriešiť?

Zhrnutie

- Problémy zo skutočného života je dobré najskôr sformulovať tak, aby bolo jasné, aké výsledky očakávame pre každý možný vstup.
- Takáto formulácia by mala byť oddelená od postupu (algoritmu) riešenia.
- Informatici merajú čas v O-čkách, ktoré abstrahujú od detailov konkrétneho počítača.
- Vytvorenie efektívneho algoritmu je umenie! Časť z toho sú finty (ako napr. dynamické programovanie).
- Pre niektoré problémy poznáme iba Nechutne Pomalé algoritmy (NP-ťažké).
- Aj napriek tomu vo veľa prípadoch vieme pomôcť.

Úvod do dynamického programovania (cvičenie)

Broňa Brejová
3.10.2019

Problém platenia minimálnym počtom mincí

Vstup: hodnoty k mincí $m_1, m_2, \dots, m_k$ a cieľová suma X (všetko kladné celé čísla)

Výstup: najmenší počet mincí, ktoré potrebujeme na zaplatenie X

Príklad: $k = 3, m_1 = 1, m_2 = 2, m_3 = 5, X = 13$

Odbočka: ešte matematickejšia formulácia bez slov minca, suma,...

Vstup: kladné celé čísla $m_1, m_2, \dots, m_k$ a X

Výstup: celé číslo n a n čísel $x_1, \dots, x_n$, pre ktoré platia nasledujúce podmienky:

- $x_i \in \{m_1, m_2, \dots, m_k\}$ pre každé $i = 1, 2, \dots, n$
- $\sum_{i=1}^n x_i = X$
- n je najmenšie možné.

Problém platenia minimálnym počtom mincí

Vstup: hodnoty k mincí $m_1, m_2, \dots, m_k$ a cieľová suma X (všetko kladné celé čísla)

Výstup: najmenší počet mincí, ktoré potrebujeme na zaplatenie X

Príklad: $k = 3, m_1 = 1, m_2 = 2, m_3 = 5, X = 13$

Príklad: $k = 3, m_1 = 1, m_2 = 3, m_3 = 4, X = 6$

Algoritmus pre všeobecnú sústavu k mincí $m_1, m_2, \dots, m_k$

$$A[i] = 1 + \min\{A[i - m_1], A[i - m_2], \dots, A[i - m_k]\}$$

`A[0] = 0;`

`pre kazde i od 1 po X`

`min = nekonecno`

`pre kazde j od 1 po k`

`ak  $i \geq m[j]$  a  $A[i - m[j]] < \text{min}$`

`min =  $A[i - m[j]]$`

`$A[i] = 1 + \text{min}$`

`vypis  $A[X]$`

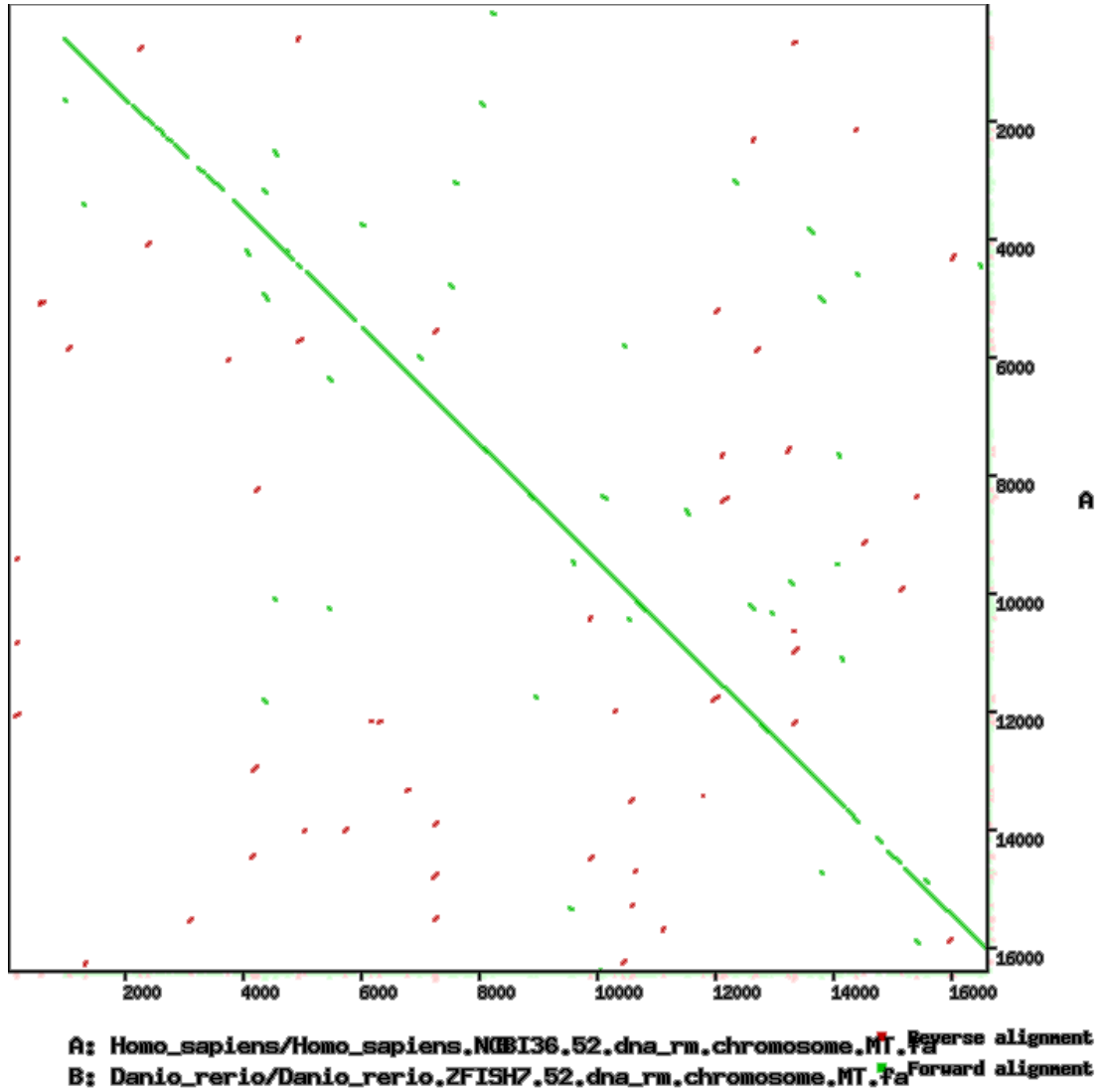
Dynamické programovanie vo všeobecnosti

- Okrem riešenia celého problému riešime aj menšie problémy (nazývame ich podproblémy)
- Riešenia podproblémov ukladáme do tabuľky a používame pri riešení väčších podproblémov
- Technika dynamického programovania sa používa na viacero problémov v bioinformatike

**Zarovnávanie sekvencií
(cvičenie)**

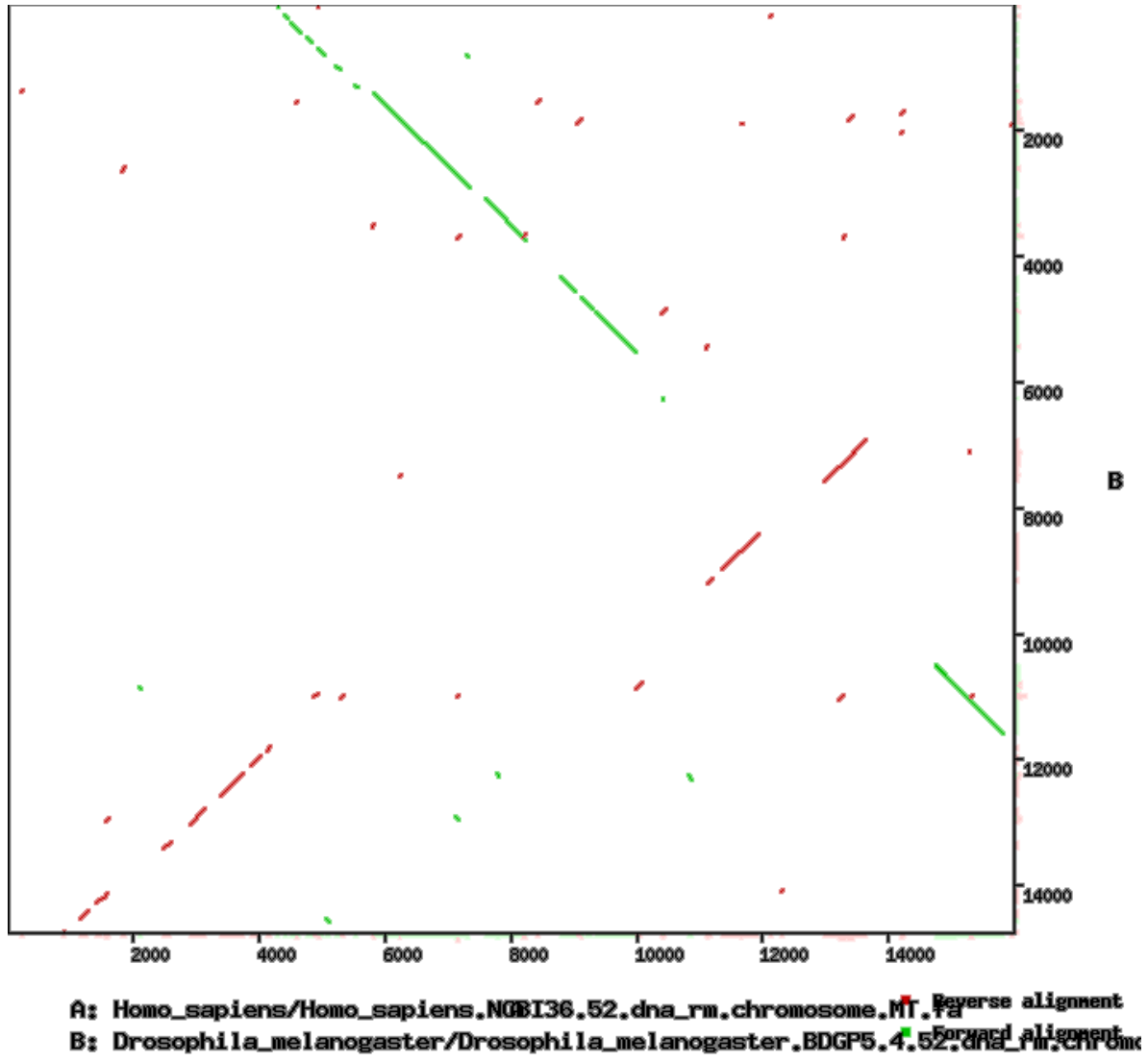
**Tomáš Vinař
10.10.2019**

Mitochondriálny genóm človeka vs. ryba *Danio rerio*

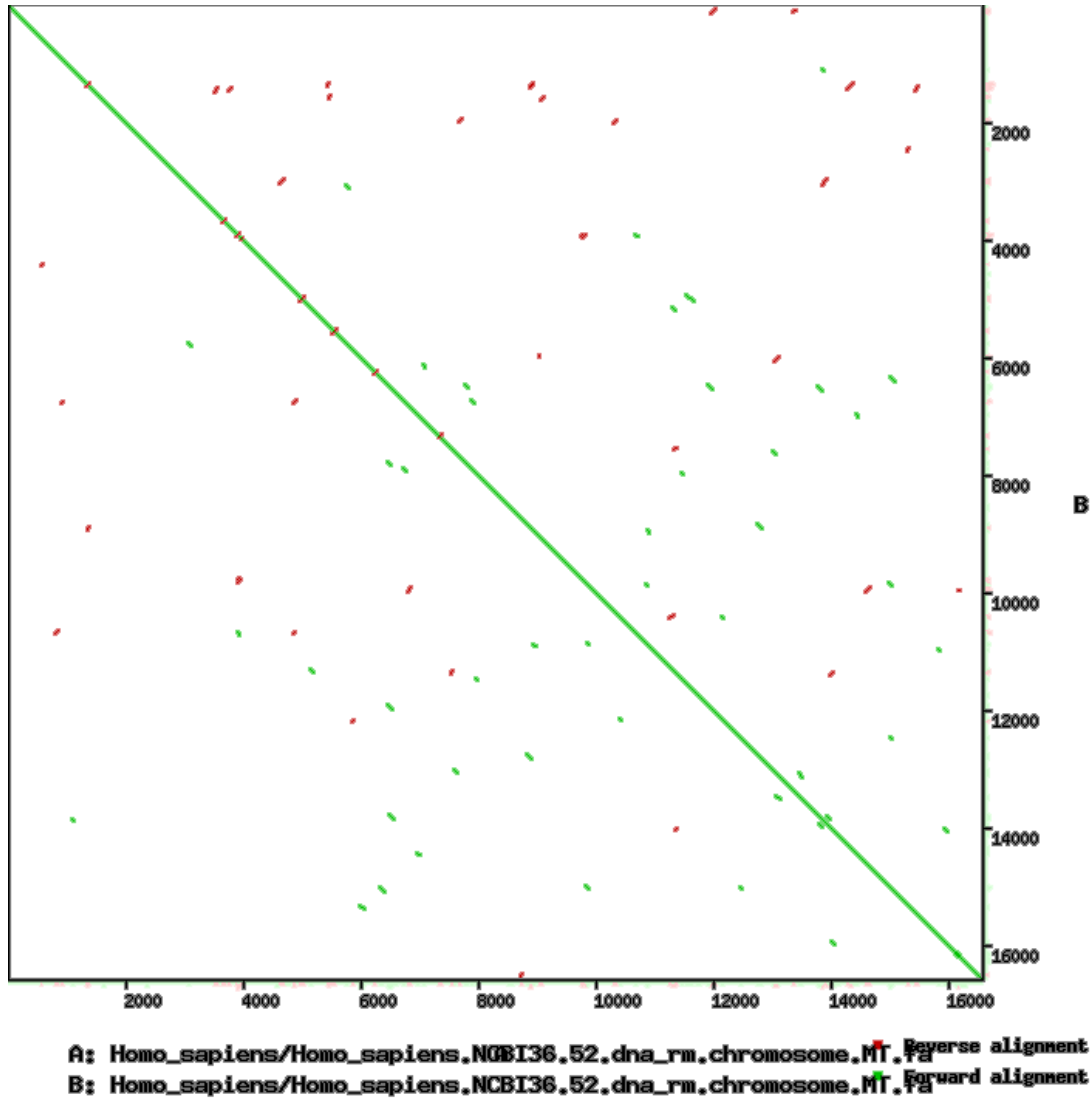

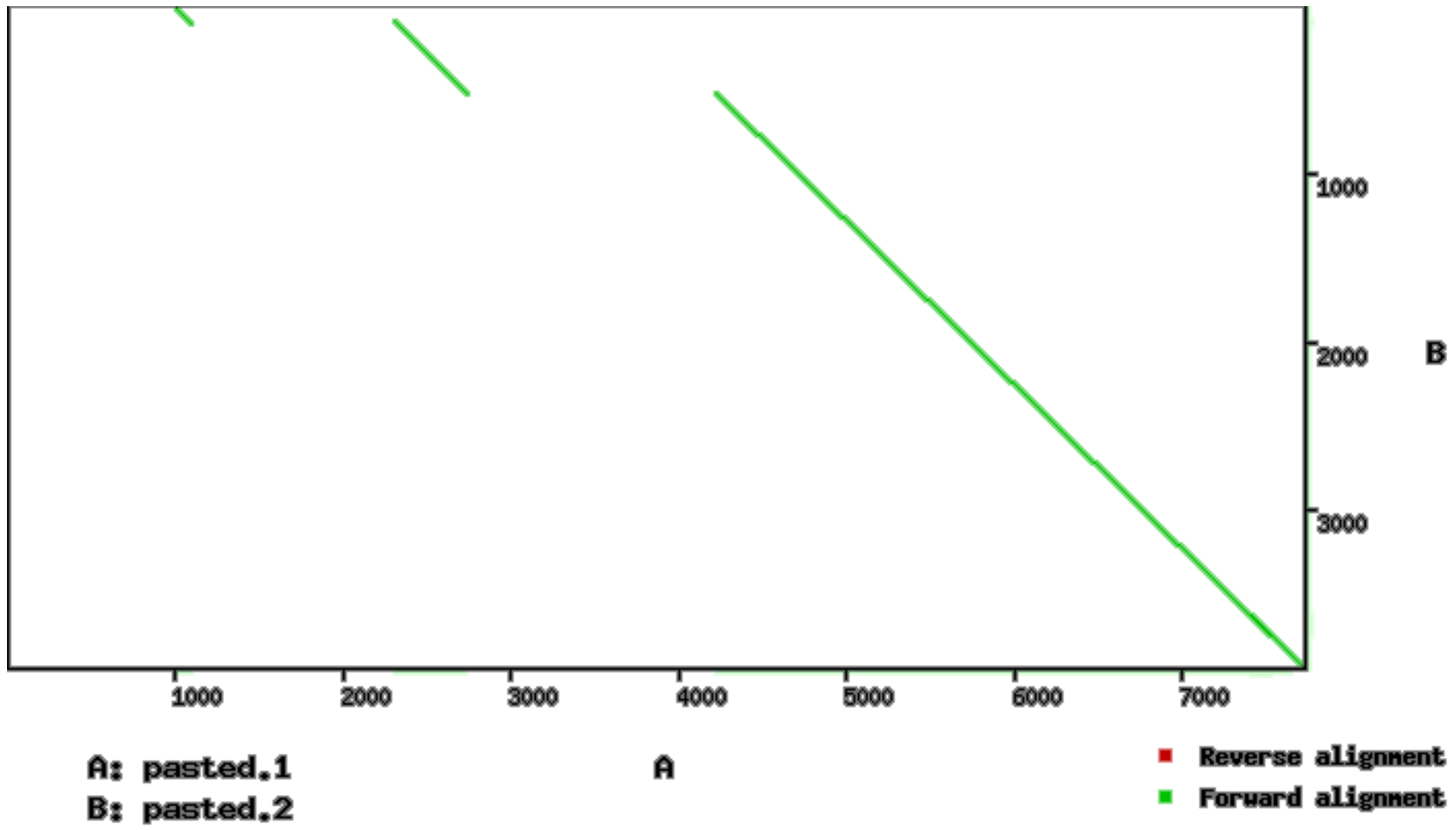

Mitochondriálny genóm človeka vs. Drosophila melanogaster

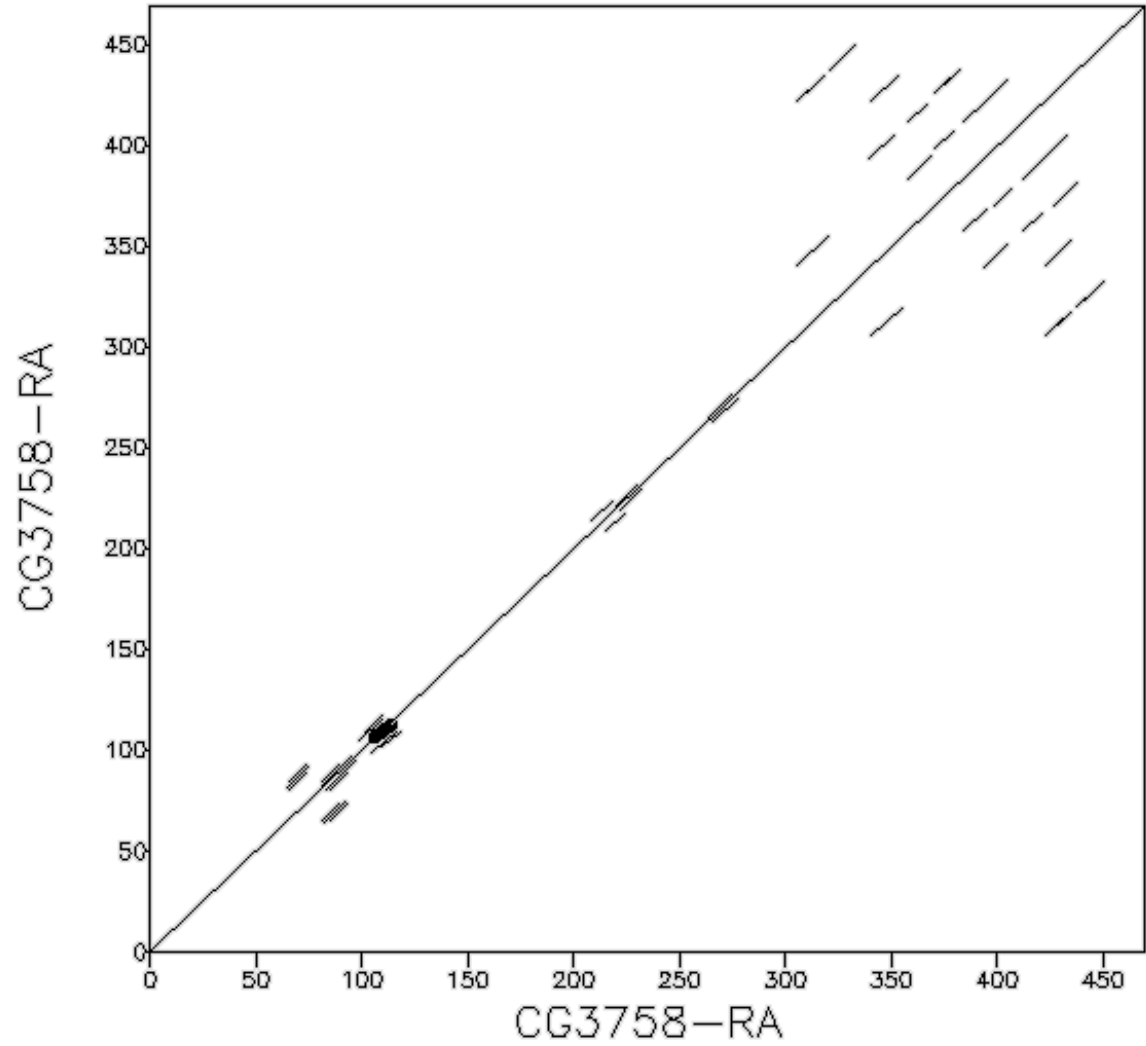

Mitochondriálny genóm človeka vs. to isté

Drosophila proteín Escargot zinc finger vs. to isté

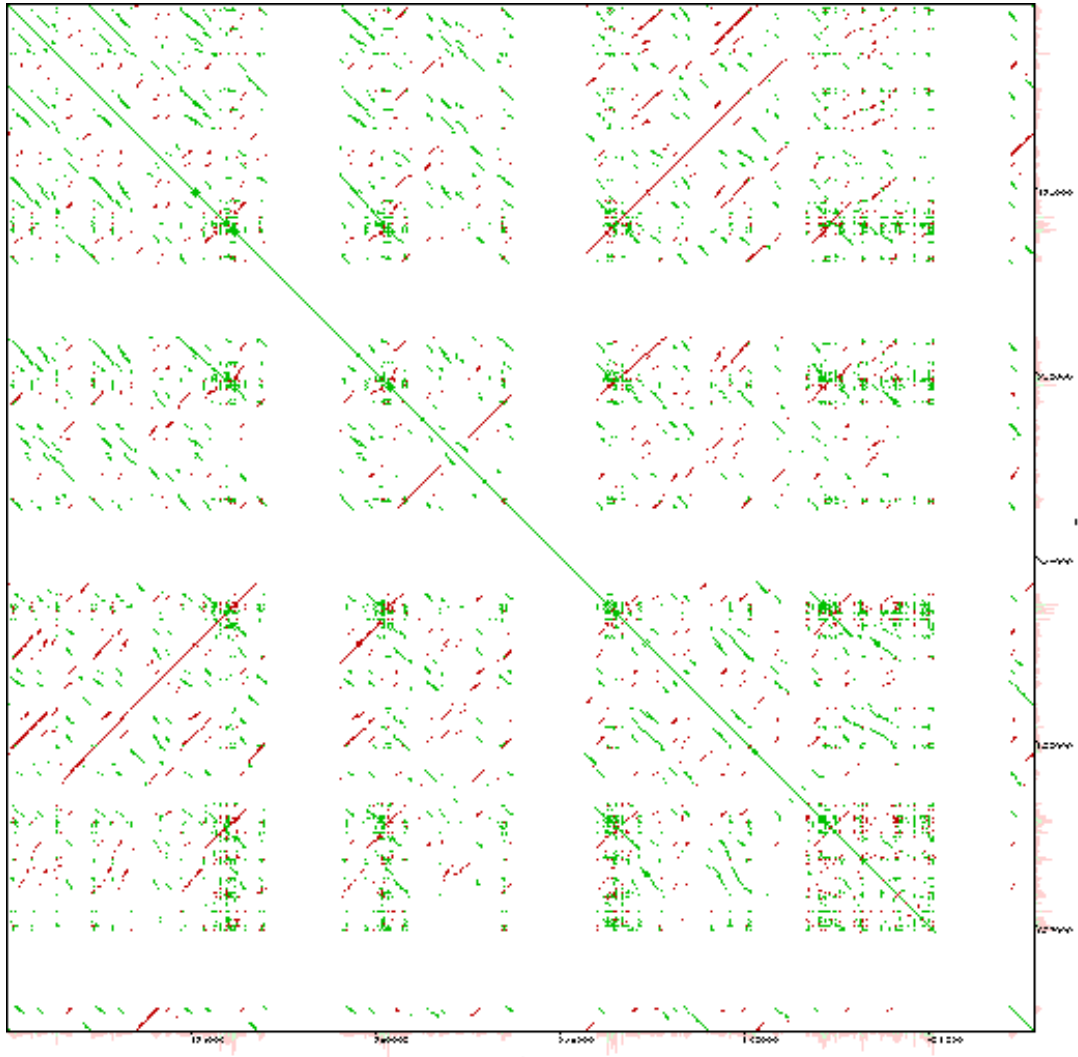
Drosophila protein Escargot zinc finger

Description:	Protein escargot
Source organism:	Drosophila melanogaster (Fruit fly) View Pfam proteome data.
Length:	470 amino acids

Pfam domains

Source	Domain	Start ^	End
Pfam B	Pfam-B 18487	8	270
low_complexity		71	95
low_complexity		101	129
low_complexity		163	177
low_complexity		244	263
low_complexity		264	274
Pfam A	zf-C2H2	309	332
Pfam A	zf-C2H2	344	366
Pfam A	zf-C2H2	370	392
Pfam A	zf-C2H2	398	420
low_complexity		445	460

**Pravdepodobnosť a E-value
(cvičenie)**

**Broňa Brejová
24.10.2019**

Hračkársky prípad

Dotaz: ATGCTCAAAC (dĺžka $m = 10$)

Databáza: (dĺžka $n = 300$)

```
accacttgcgcacgatttccagattcggtttccctgggcgcacgaagggc  
ccacgaagcgGCTCAAACccgggagccttagttagaaggggggtctccgtca  
agagagacggtaagttggagggtcactagcggaggactccgaatggaaac  
actgaatagtggcagaacctaacctcgttttggatttcctgaaaaaggc  
aggcgctagaggaagaggcacgactgtgctagagataatcacttgtaaga  
ccttgggggatgggcttcgtatgcagaacgcgataaggtatcgaaaacgtg
```

Skórovacia schéma: zhoda +1, nezhoda -1, medzera -1

Lokálne zarovnanie so skóre $S = 6$

GCTCAAAC

GCTCA-AC

E-value: koľko očakávame lokálnych zarovnaní so skóre aspoň S v náhodnej databáze dĺžky n pri náhodnom dotaze dĺžky m

Náhodný dotaz a dazabáza

Dotaz: GTGCCTGCAG

Databáza:

cctctgatagccttgaaccgggcgagactcatacagacagtgctcctcgg
gcgataaccatgagatgacaggtccgatgctaattgtaacggacctacag
tgacatgttaaagtgtccattaagtttataaccggaatcaacgagtggtccc
ccagcgcggcgaccgatggagccCCTGCAGgtatactcacttcaaggatt
accgctcgggtgtaagttagtggttcagtcagactataactaagtattcagtt
atagagcgttagtaggtcgaccatgagcgggtaggGTGCCGAGatgtgaa

Počet výskytov: 2

Náhodný dotaz a dazabáza

Dotaz: TCGACCGAAA

Databáza:

```
tactccattagggattataacgactaaagcccgtcgtggcgggatcactt  
tgagattcaactttaacgcatcacagaggaatctgagacaaagcaaaacc  
gatcataatgatcgatccaggtaataagtctccttgatggcgttagactg  
gaaataacagttgacttccgactatagtttaatgaacgttcgtaattaga  
cgatcgtgtaacttaaccaaaggctgccccaaactagctgagtaatagc  
tcgtcctgagcatgtaagagtcagcctccacggaacactgcaacgttctt
```

Počet výskytov: 0

Náhodný dotaz a dazabáza

Dotaz: CCCGTCGTAG

Databáza:

cagcattagccccgttatattCGTCGTtctccaacgggtctgcctttctgg
aacgtggcgaaccttcacaggtcagtctgtcatcgcctgcgcttagagcg
gacggtactcgaaaggtcggttcagtgtggcgctggaaagaagaatagca
acacatgcactaatggaaggtcccagtggtgtgggacattctggaCCCGT
GTgtgccaacctatgtgagctccggcgttgactcggaggatgttaacaag
atcaagctgtaggcgacgatccccgccgggtttcctctactgcctcgagc

Počet výskytov: 2

Náhodný dotaz a dazabáza

Dotaz: AGGATGAGGA

Databáza:

ttatcgattctccggtgcgccagtacagcacaaggctcggatcctgtaaa
acactacaccttaaaaactaagtcAGGATGtgatctcccttaaGATGAGa
cagtctctaatagcggcgtagtgggaccctcgtgaccgagctaagcagttc
acaatgggcgctctgagcgattggctggagaccttgacttcccggtaggt
gtggtgtagttctgtgcccagagataaccatccaccgtaatggatctcg
taactttacGATGAAGAccggcatcatctcagttatatttctaggacggg

Počet výskytov: 3

Celkovo opakujeme 100 krát

$S = 6$, $m = 10$, $n = 300$, obsah GC 50%

Počet výskytov: 2, 0, 2, 3, 3, 1, 0, 1, 1, 1, 0, 0, 4, 2, 0, 1, 0, 1, 0, 0, 1,
0, 0, 4, 3, 1, 1, 0, 0, 0, 2, 3, 0, 0, 2, 1, 1, 1, 0, 0, 0, 0, 4, 1, 1, 0, 0, 1,
1, 1, 2, 2, 2, 0, 0, 2, 0, 1, 1, 0, 1, 2, 2, 1, 0, 0, 1, 1, 2, 0, 1, 0, 0, 1, 0,
3, 2, 0, 2, 2, 1, 0, 0, 2, 0, 0, 1, 2, 1, 1, 3, 2, 2, 1, 1, 0, 2, 0, 1, 3

Priemerný počet výskytov: 1.05

Keď celé opakujeme viackrát, dostávame hodnoty 0.99, 1.15, 1.02,
1.07, 0.98, ...

Správna hodnota E-value: 0.99

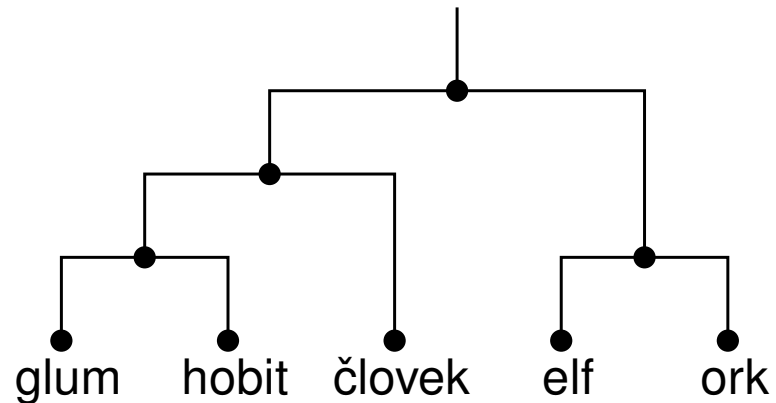
Fylogenetické stromy

Tomáš Vinař

7.11.2019

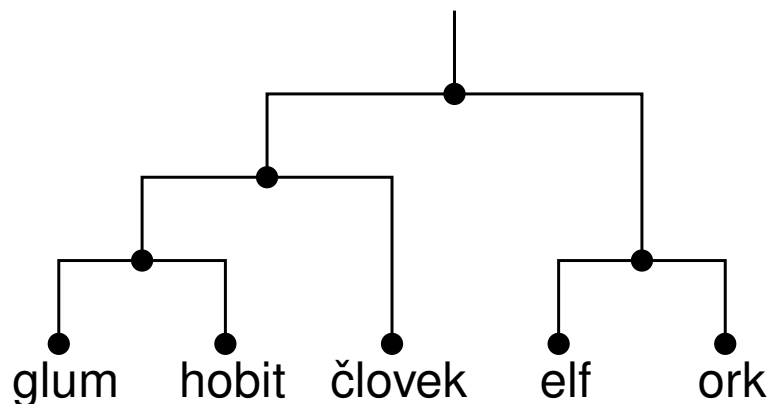
Terminol6gia

- zakorenen6y strom, rooted tree
- nezakorenen6y strom, unrooted tree
- hrana, vetva, edge, branch
- vrchol, uzol, vertex, node
- list, leaf, leaf node, tip, terminal node
- vn6utorn6y vrchol, internal node
- kore6n, root
- podstrom, subtree, clade

Zopár faktov o stromoch

- Majme zakorenený strom s n listami, v ktorom má každý vnútorný vrchol 2 deti. Takýto strom vždy má $n - 1$ vnútorných vrcholov a $2n - 2$ vetiev (prečo?)
- Majme nezakorenený strom s n listami, v ktorom má každý vnútorný vrchol 3 susedov. Takýto strom vždy má $n - 2$ vnútorných vrcholov a $2n - 3$ vetiev.
- Koľkými spôsobmi môžeme zakoreniť nezakorenený strom s n listami?

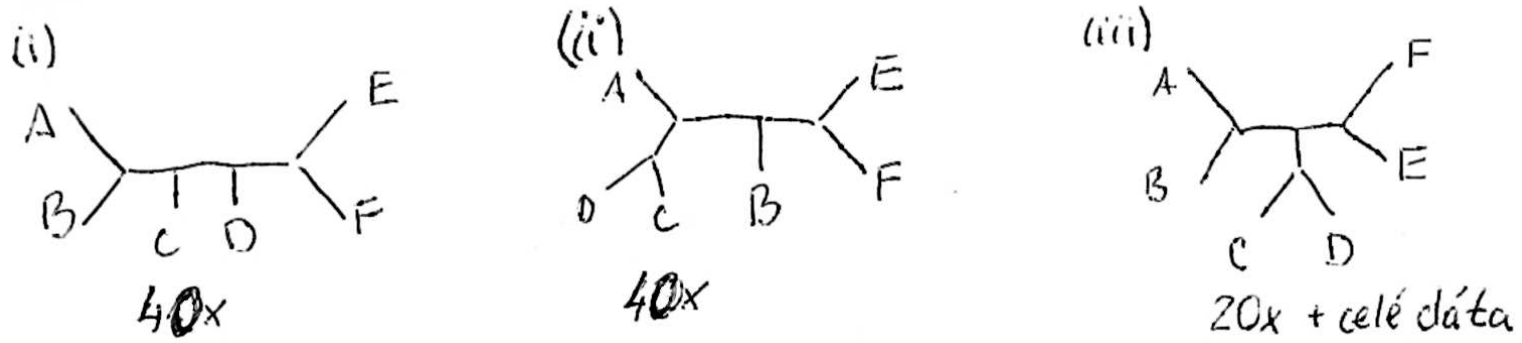

Bootstrap

- Náhodne vyberieme niektoré stĺpce zarovnanania, zostrojíme strom
- Celé to opakujeme veľa krát
- Značíme si, koľkokrát sa ktorá hrana opakuje v stromoch (v nezakorenenom strome je hrana rozdelenie listov na dve skupiny)
- Nakoniec zostavíme strom z celých dát a pozrieme sa ako často sa ktorá jeho hrana vyskytovala
- Môžeme zostaviť aj strom z často sa vyskytujúcich hrán
- Bootstrap hodnoty sú odhadom spoľahlivosti, hlavne ak máme celkovo málo dát (krátke zarovnanie)
- Ak však dáta nezodpovedajú vybranej metóde/modelu, tak aj pre zlý strom môžeme dostať vysoký bootstrap

Bootstrap

Robili sme 100× bootstrap, dostali sme tieto výsledky:

Doplňte bootstrap hodnoty hranám výsledného stromu (iii)

Ktoré ďalšie vetvy majú podporu aspoň 20%?

Aký strom by sme dostali, ak by sme chceli nechať iba vetvy s podporou aspoň 80%?

Komparatívna genomika (cvičenie pre biológov)

Broňa Brejová

14.11.2019

Objavenie génu HAR1 pomocou komparatívnej genomiky

Hľadáme úseky genómu, ktoré sa:

- dlho vyvíjali pomaly (purifikačná selekcia)
- v človeku sa vyvíjajú prekvapivo pomaly (pozitívna selekcia)

Postup: [Pollard et al. (2006) Nature]

- Všetky regióny dĺžky ≥ 100 s $> 96\%$ podobnosťou medzi šimpanzom a myšou/potkanom (35,000)
- Porovnali s ostatnými cicavcami, zistili, ktoré majú veľa mutácií v človeku, ale málo inde (pravdepodobnostný model)
- 49 štatisticky významných regiónov, 96% v nekódujúcich oblastiach
- Štatisticky najvýznamnejší HAR1 (Human Accelerated Region)

Human Accelerated Regions: HAR1

Oblasť dĺžky 118 báz

18 zmien medzi človekom a šimpanzom, 2 zmeny medzi šimpanzom a sliepkou

```
Clovek CTGAAATGATGGGCGTAGACGCACGTCAGCGGCGGAAATGGTTTCTATCA
Simpanz CTGAAAT TATAGGTGTAGACACATGTCAGCAGTGGAAATAGTTTCTATCA
Gorila CTGAAAT TATAGGTGTAGACACATGTCAGCAGTGGAAATAGTTTCTATCA
Rezus CTGAAAT TATAGGTGTAGACACATGTCAGCAGTGGAAATAGTTTCTATCA
Mys CTGAAAT TATAGGTGTAGACACATGTCAGCAGTGGAAATGGTTTCTATCA
Krava CTGAAAT TATAGGTGTAGACACATGTCAGCAGTGGAAACCGTTTCTATCA
Pes CTGAAAT TATAGGTGTAGACACATGTCAGCGGTGCAAAACAGTTTCTATCA
Sliepka CTGAAAT TATAGGTGTAGACACATGTCAGCAGTAGAAACAGTTTCTATCA
```

- Prekrývajúce sa RNA gény HAR1R a HAR1F
- HAR1F je exprimovaný v neokortexe u 7 a 9 týždenných embrií, neskôr aj v iných častiach mozgu (u človeka aj iných primátov)
- Všetky substitúcie v človeku A/T->C/G, stabilnejšia RNA štruktúra (ale tiež sú blízko k telomére, kde takéto mutácie časté)

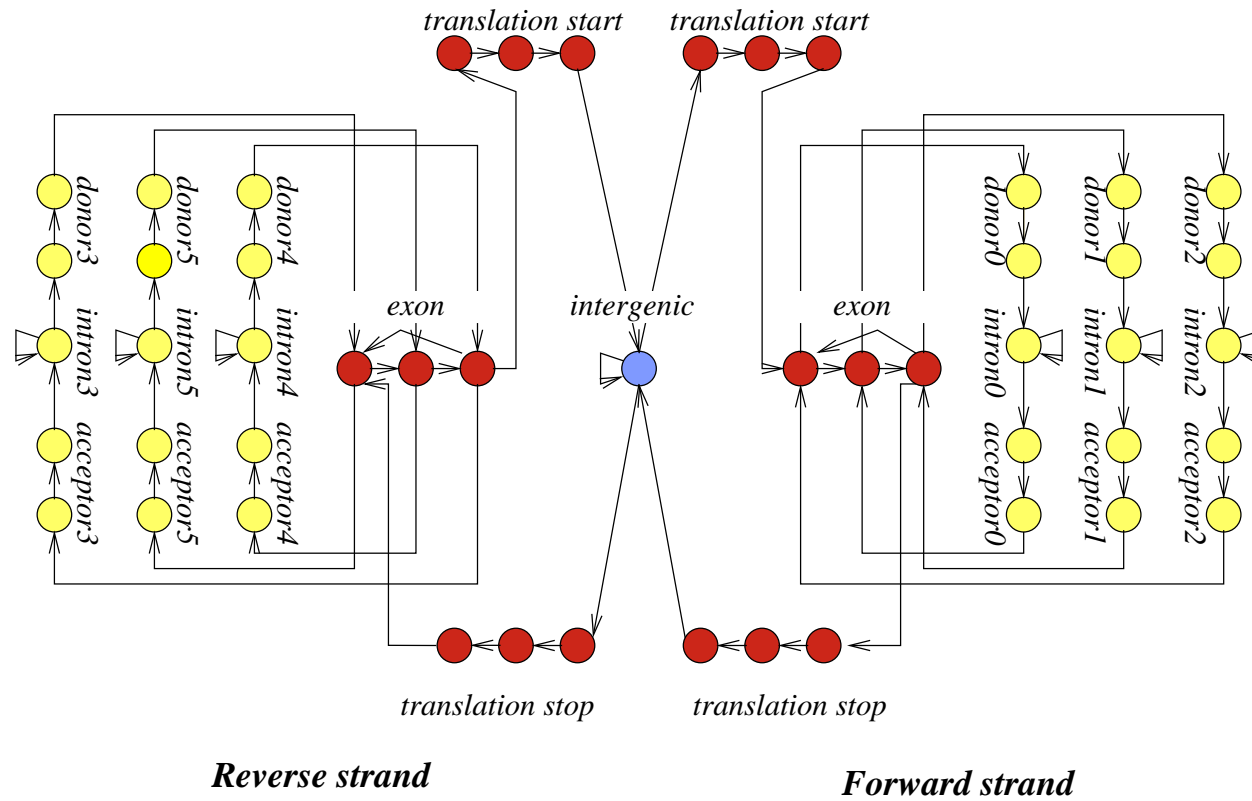
Hľadanie génov (cvičenie)

Broňa Brejová

14.11.2019

Hľadanie prokaryotických génov

HMM pre eukaryotické gény:

Prokaryotické gény jednoduchšie: zväčša nemajú intróny

Hľadanie prokaryotických génov

ORF: open reading frame, otvorený čítací rámec

- hľadanie ORFov je ľahké
- problémy:
  - ako nájsť začiatok,
  - ako rozlíšiť pseudogény a náhodné ORF-y

Anotácia prokaryotických génov nie je triviálny problém

- E.coli sekvenovaná a anotovaná 1997
- Porovnanie s verziou 2005 (4464 génov) [Riley et al NAR 2005]
(oprava sekvenovacích chýb aj chýb v anotácii)
  - 682 zmien v štart kodóne
  - 31 génov zrušených
  - 48 nových génov

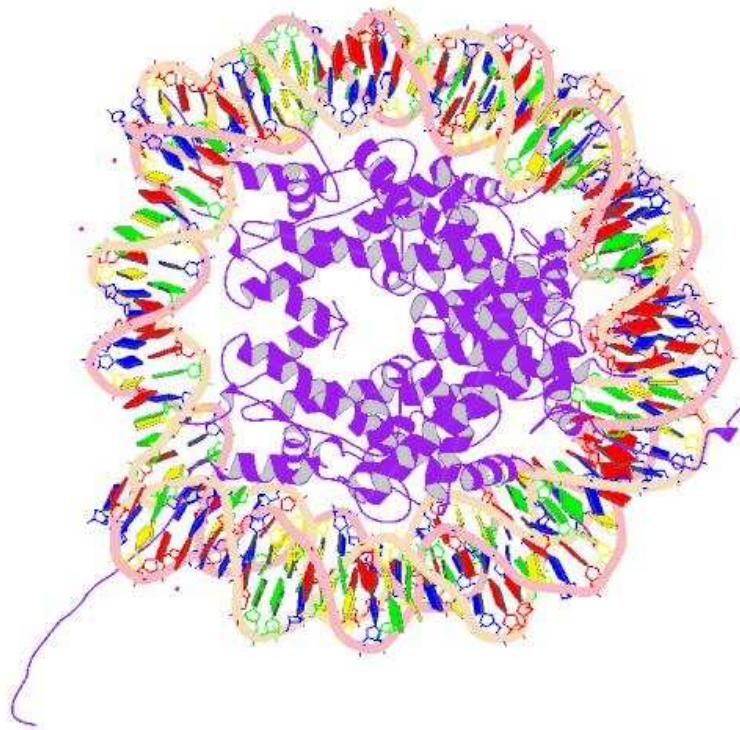
Hľadanie génov

Ideálne kombinácia výpočtových modelov a experimentálnej informácie

- Sekvenovanie RNA-seq; RT-PCR
- Metódy na detekciu proteínov
- Komparatívna genomika (celogenómové zarovnanie, zarovnanie proteínov z príbuzného organizmu)
- Stav chromatinu, histónové modifikácie

Históny a nukleozómy

- DNA v chromozónoch ovinutá okolo nukleozómov pozostávajúcich z histónov H2A, H2B, H3, H4
- 146 báz ovinutých okolo nukleozómu, cca 50 báz medzi nukleozómami

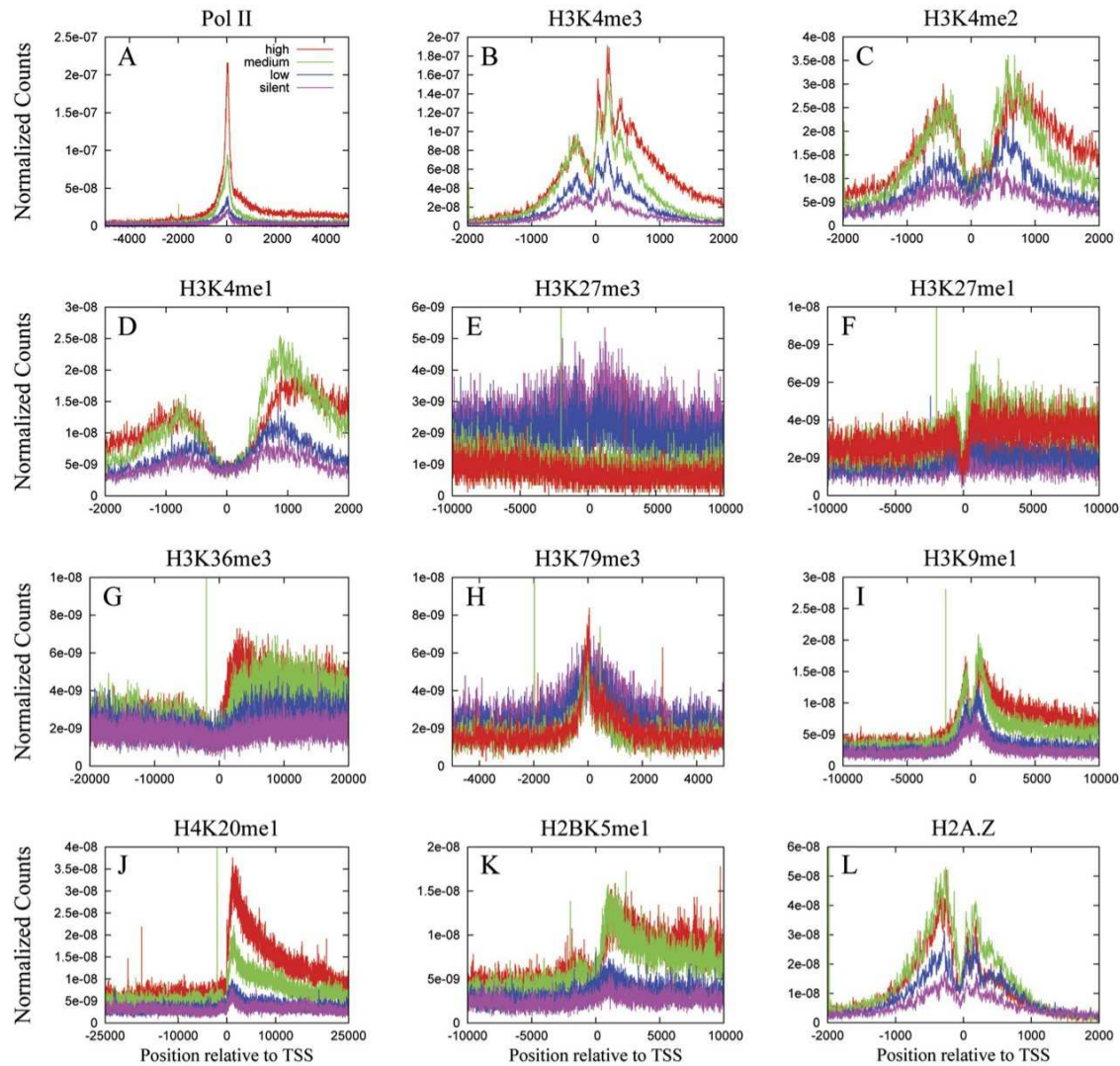

Histónové modifikácie

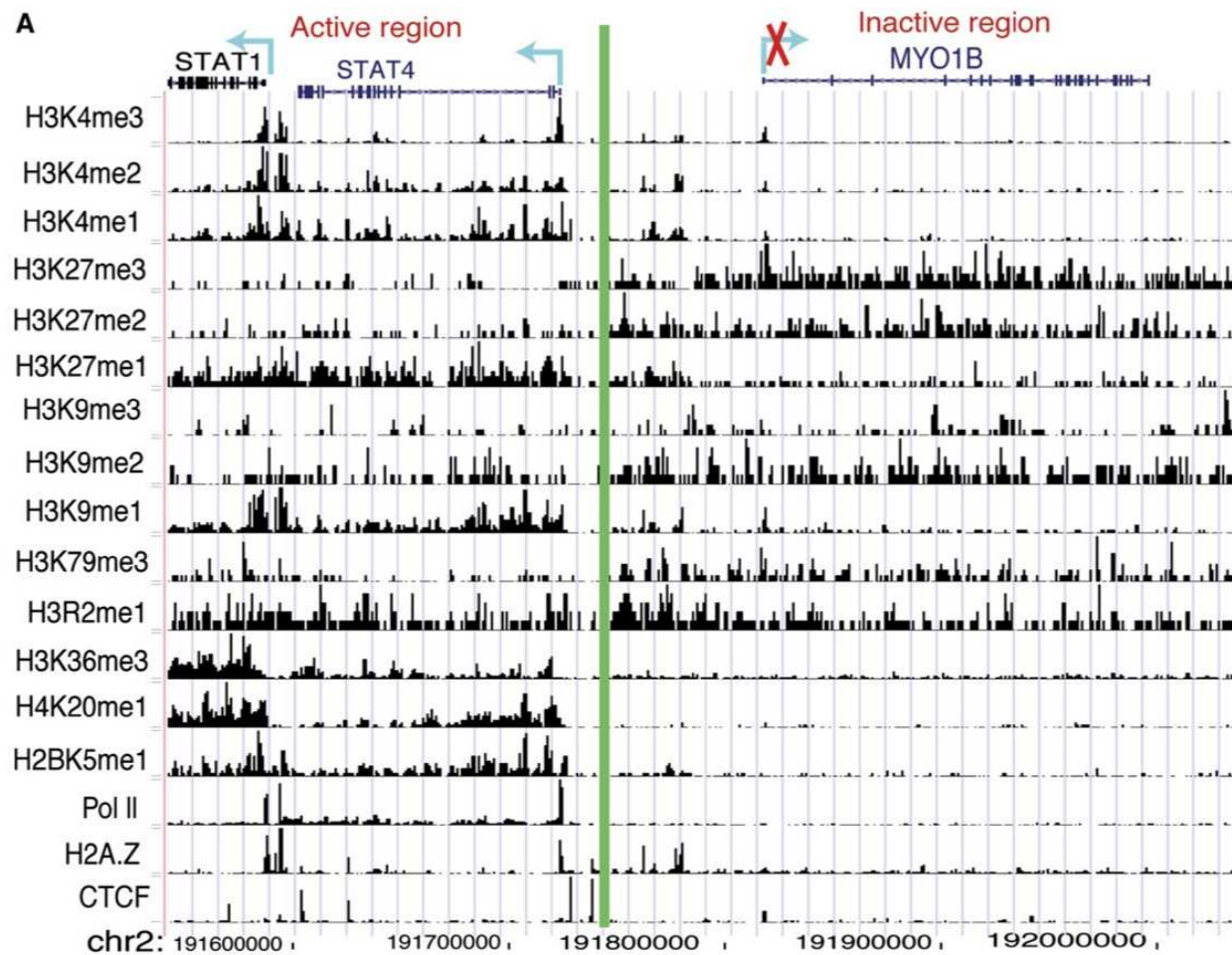
- Posttranslačné modifikácie, napr. metylácia
- Označenie napr. H3K4me1 je (mono-)metylácia štvrtej amino kyseliny (lyzínu) v proteíne H3

Zisťovanie v genóme

- Enzýmom nasekáme DNA medzi nukleozómami
- Nukleozómy s danou modifikáciou extrahujeme pomocou protilátky (chromatin immunoprecipitation, ChIP)
- Extrahovanú DNA identifikujeme pomocou microarray alebo sekvenovaním a mapovaním na genóm (ChIP-chip alebo ChIP-seq)

Priemerné profily okolo začiatku transkripcie, Barski et al 2007

Konkrétne gény, Barski et al, The Cell, 2007

K-means clustering

Tomáš Vinař

21.11.2019

Formulácia problému

Vstup: n -rozmerné vektory $x_1, x_2, \dots, x_t$ a počet zhlukov k

Výstup: Rozdelenie vektorov do k zhlukov:

- priradenie vstupných vektorov do zhlukov zapísané ako čísla $c_1, c_2, \dots, c_t$, kde $c_i \in \{1, 2, \dots, k\}$ je číslo zhľuku pre x_i
- centrum každého zhľuku, t.j. n -rozmerné vektory $\mu_1, \mu_2, \dots, \mu_k$

Hodnoty $c_1, \dots, c_t$ a $\mu_1, \dots, \mu_k$ volíme tak, aby sme minimalizovali súčet štvorcov vzdialeností od každého vektoru k centru jeho zhľuku:

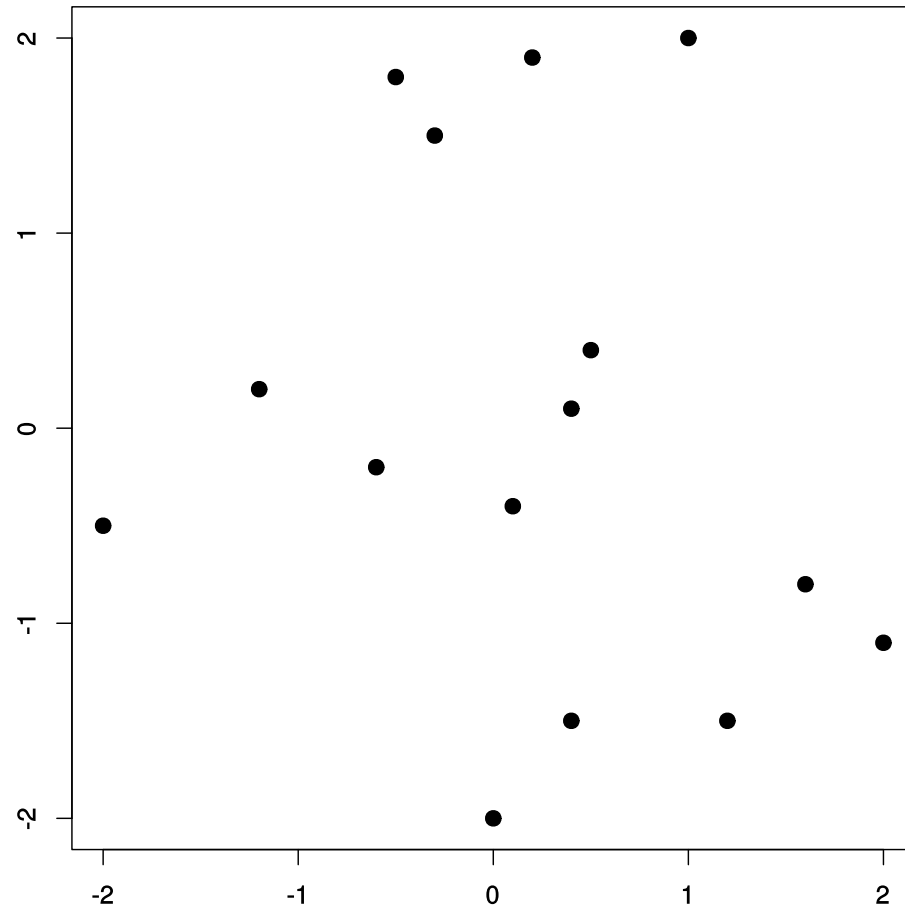
$$\sum_{i=1}^t \|x_i - \mu_{c_i}\|_2^2$$

Pre vektory $a = (a_1, \dots, a_n)$ a $b = (b_1, \dots, b_n)$ je druhá mocnina vzdialenosti $\|a - b\|_2^2 = \sum_{i=1}^n (a_i - b_i)^2$

Príklad vstupu

x_1	-2.00	-0.50
x_2	-1.20	0.20
x_3	-0.60	-0.20
x_4	-0.50	1.80
x_5	-0.30	1.50
x_6	0.00	-2.00
x_7	0.10	-0.40
x_8	0.20	1.90
x_9	0.40	0.10
x_{10}	0.40	-1.50
x_{11}	0.50	0.40
x_{12}	1.00	2.00
x_{13}	1.20	-1.50
x_{14}	1.60	-0.80
x_{15}	2.00	-1.10

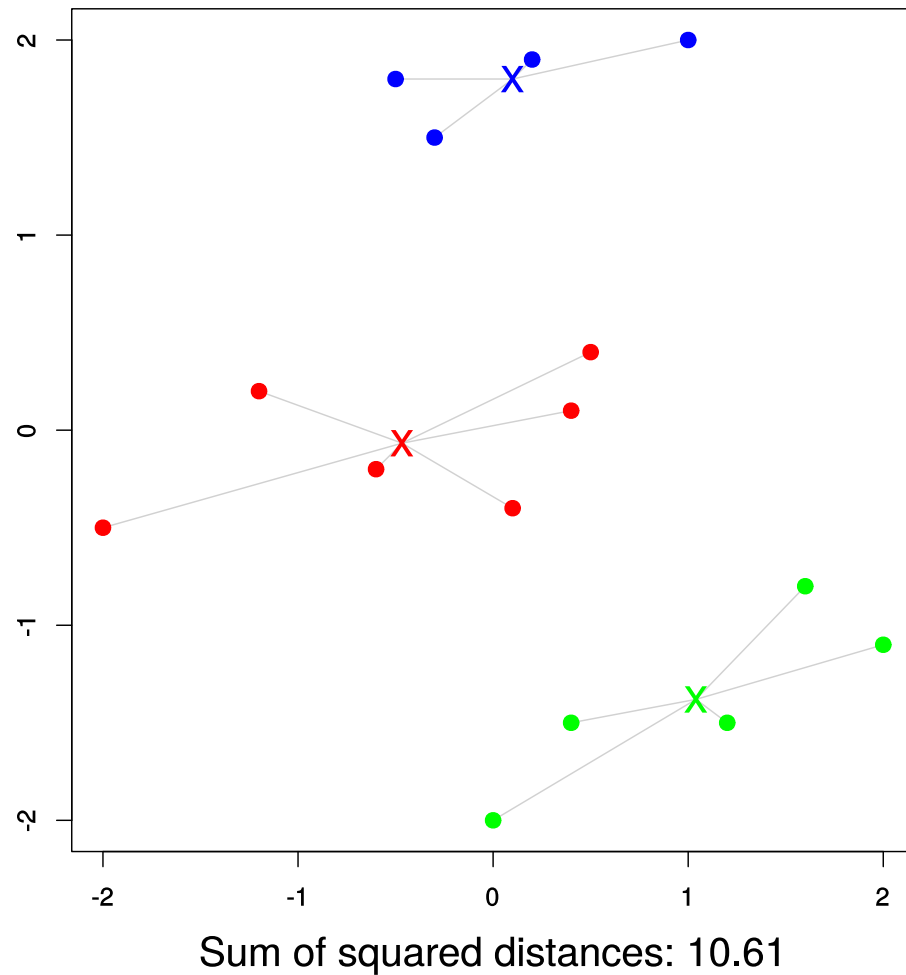
$$k = 3$$

Príklad výstupu

x_1	-2.00	-0.50	1
x_2	-1.20	0.20	1
x_3	-0.60	-0.20	1
x_4	-0.50	1.80	3
x_5	-0.30	1.50	3
x_6	0.00	-2.00	2
x_7	0.10	-0.40	1
x_8	0.20	1.90	3
x_9	0.40	0.10	1
x_{10}	0.40	-1.50	2
x_{11}	0.50	0.40	1
x_{12}	1.00	2.00	3
x_{13}	1.20	-1.50	2
x_{14}	1.60	-0.80	2
x_{15}	2.00	-1.10	2
μ_1	-0.47	-0.07	
μ_2	1.04	-1.38	
μ_3	0.10	1.80	

Algoritmus

Heuristika, ktorá nenájde vždy najlepšie zhlukovanie.

Začne z nejakého zhlukovania a postupne ho zlepšuje.

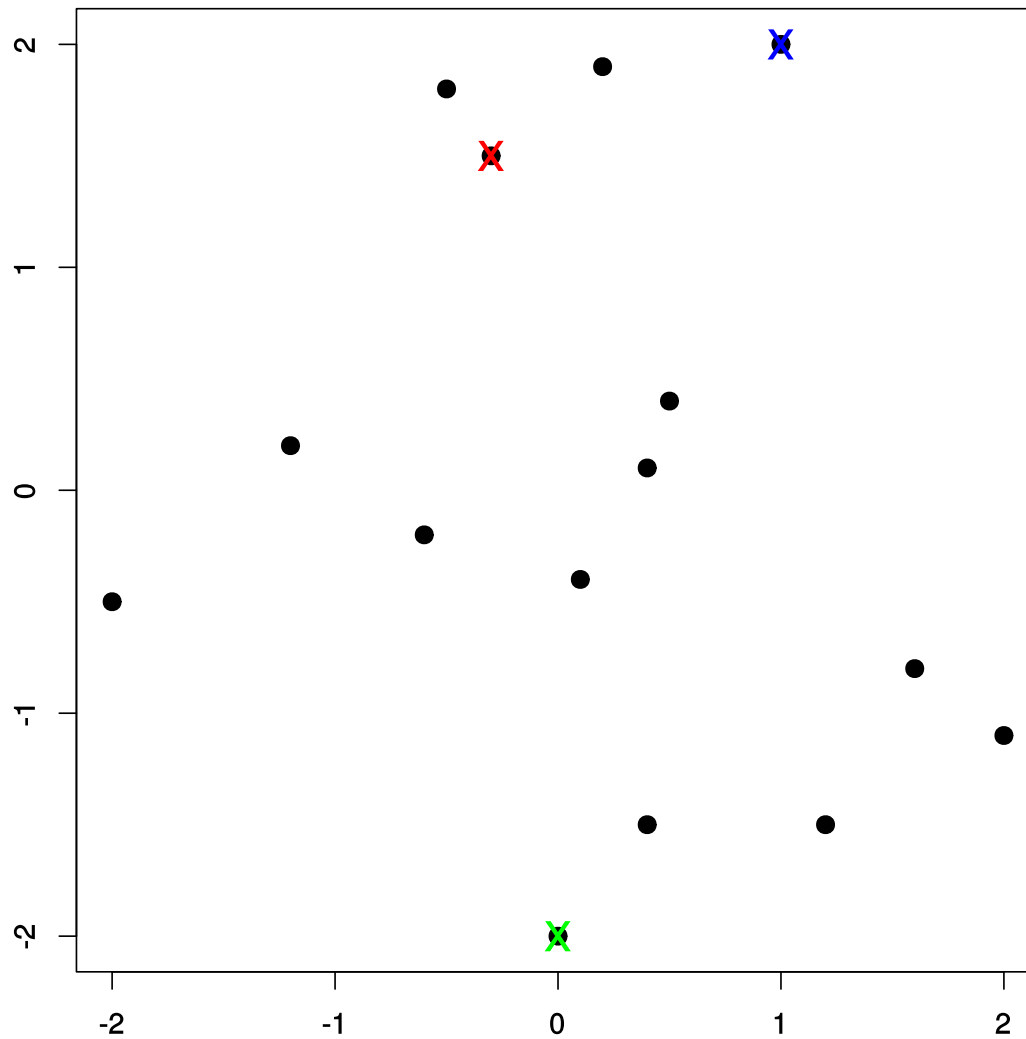
Inicializácia:

náhodne vyber k centier $\mu_1, \mu_2, \dots, \mu_k$ spomedzi vstupných vektorov

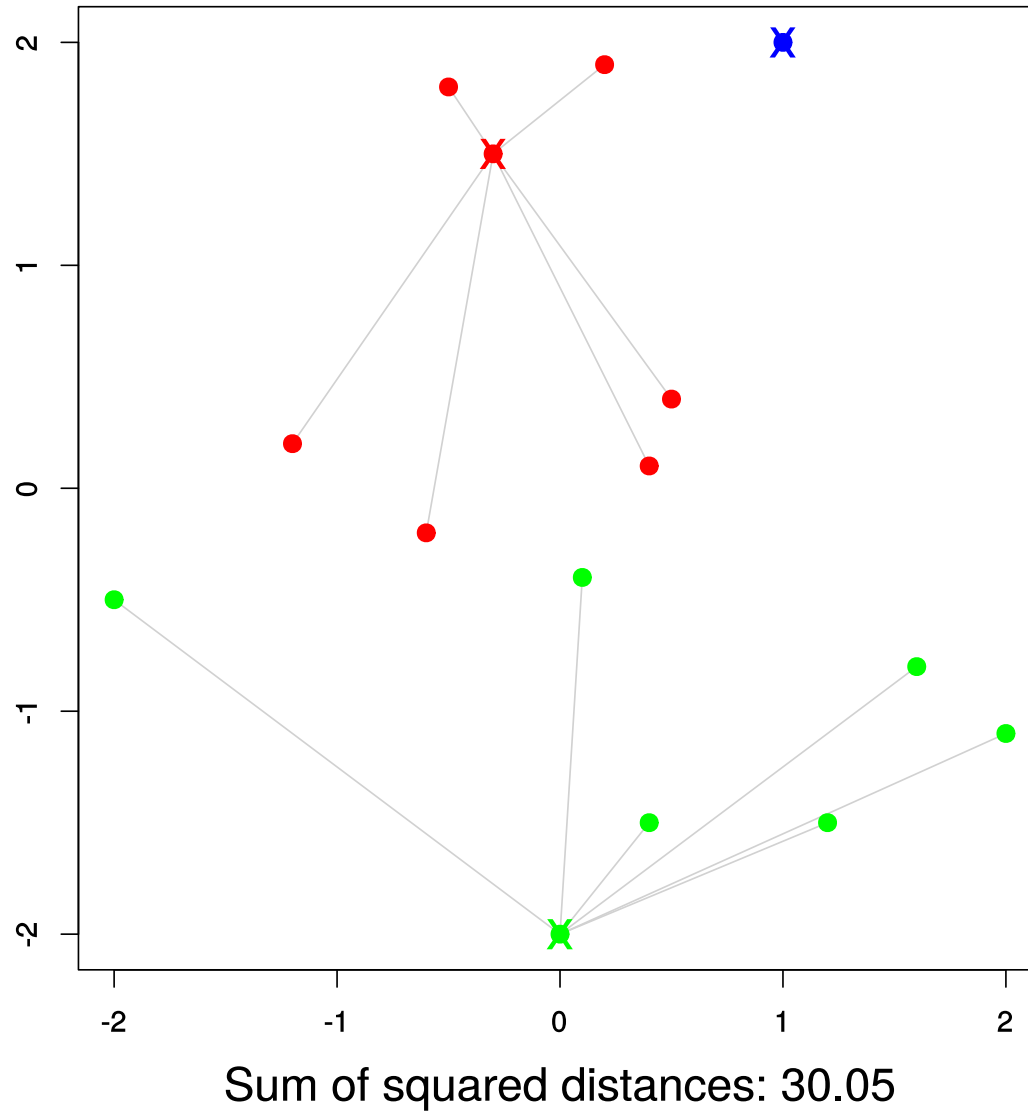
Opakuj, kým sa niečo mení:

- prirad' každý bod najbližšiemu centru: $c_i = \arg \min_j \|x_i - \mu_j\|_2$
- vypočítaj nové centroidy: μ_j bude priemerom (po zložkách) z vektorov x_i , pre ktoré $c_i = j$

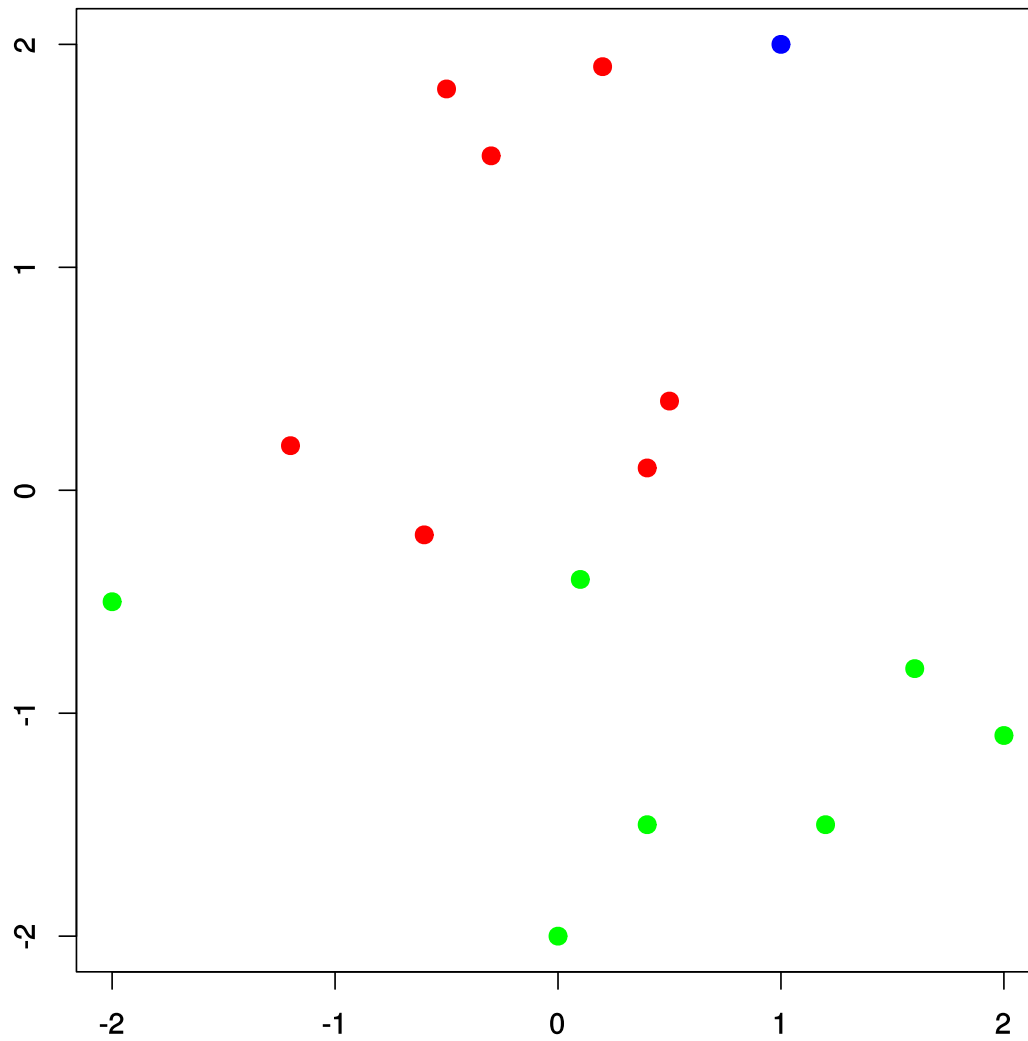
Zvolíme náhodné centrá μ_i

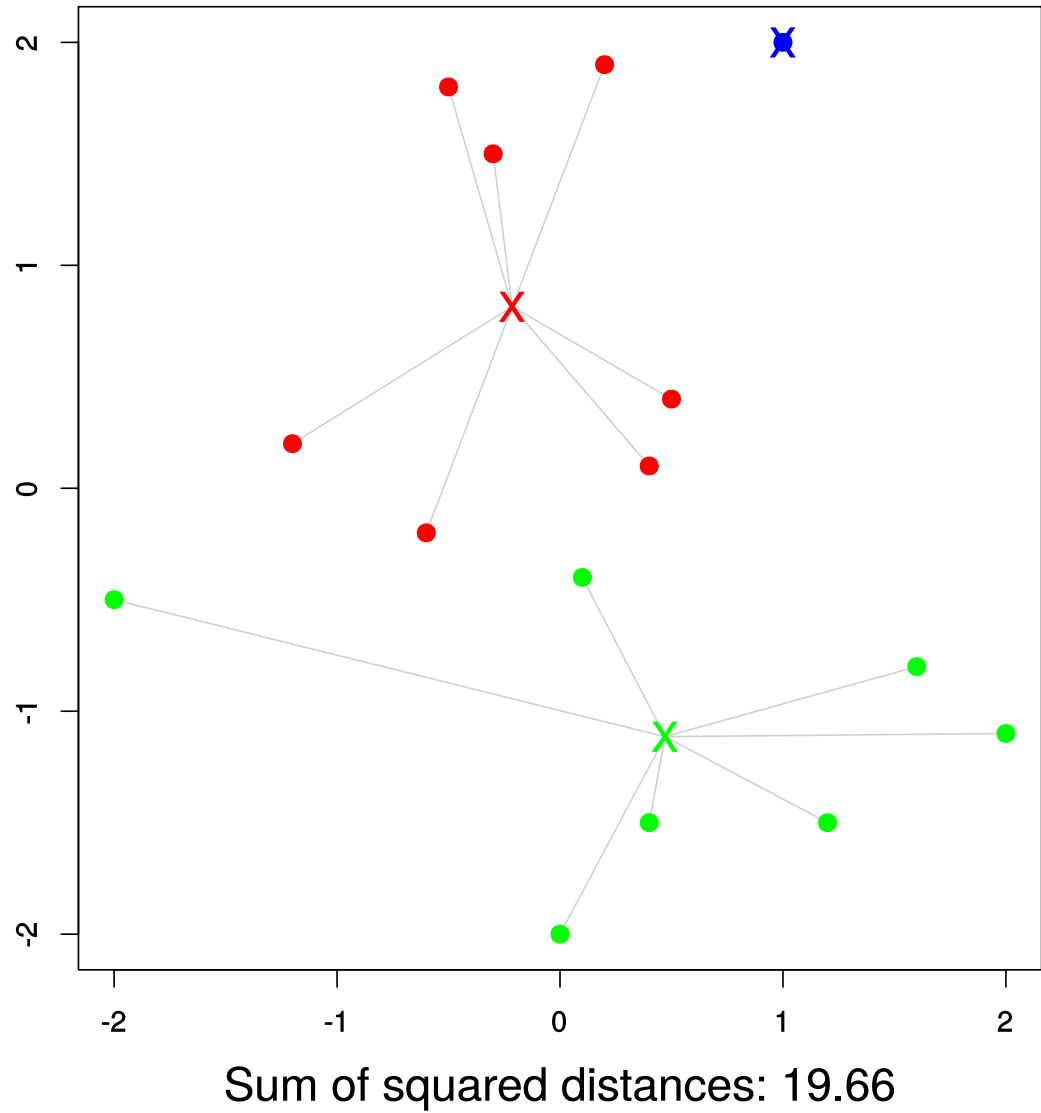
Vektory priradíme do zhlukov (hodnoty c_i)

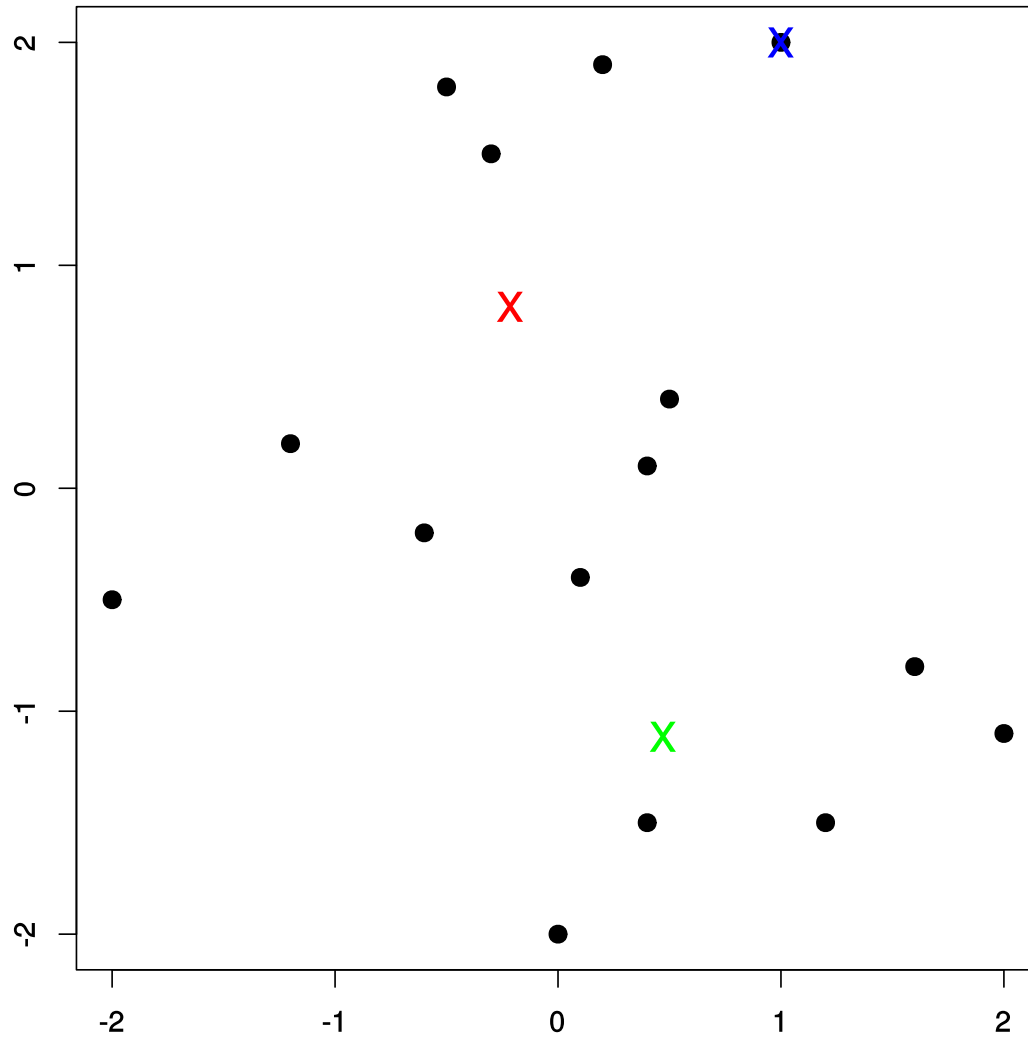
Zabudneme μ_i

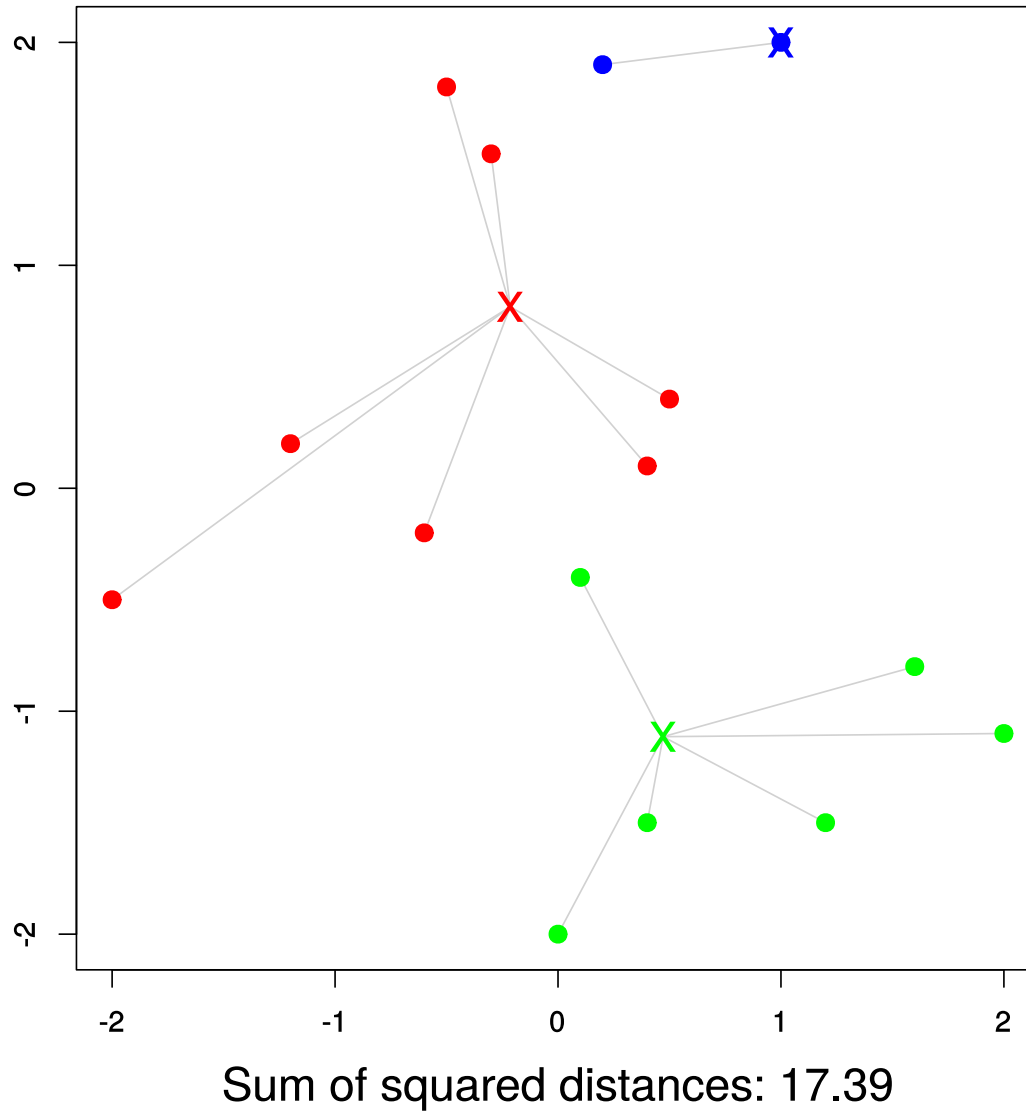
Dopocítame nové μ_i (suma klesla z 30.05 na 19.66)

Zabudneme c_i

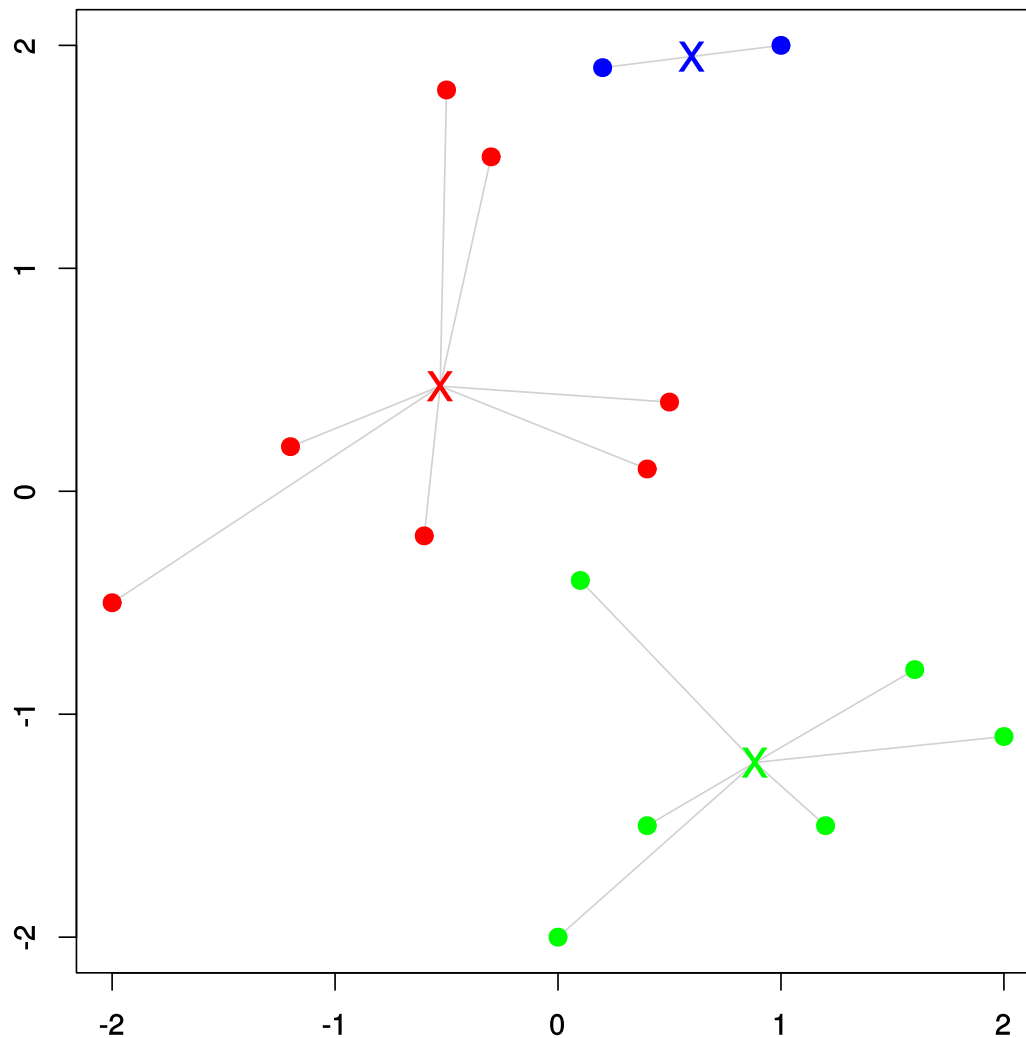

Dopocítame nové c_i (suma klesla z 19.66 na 17.39)

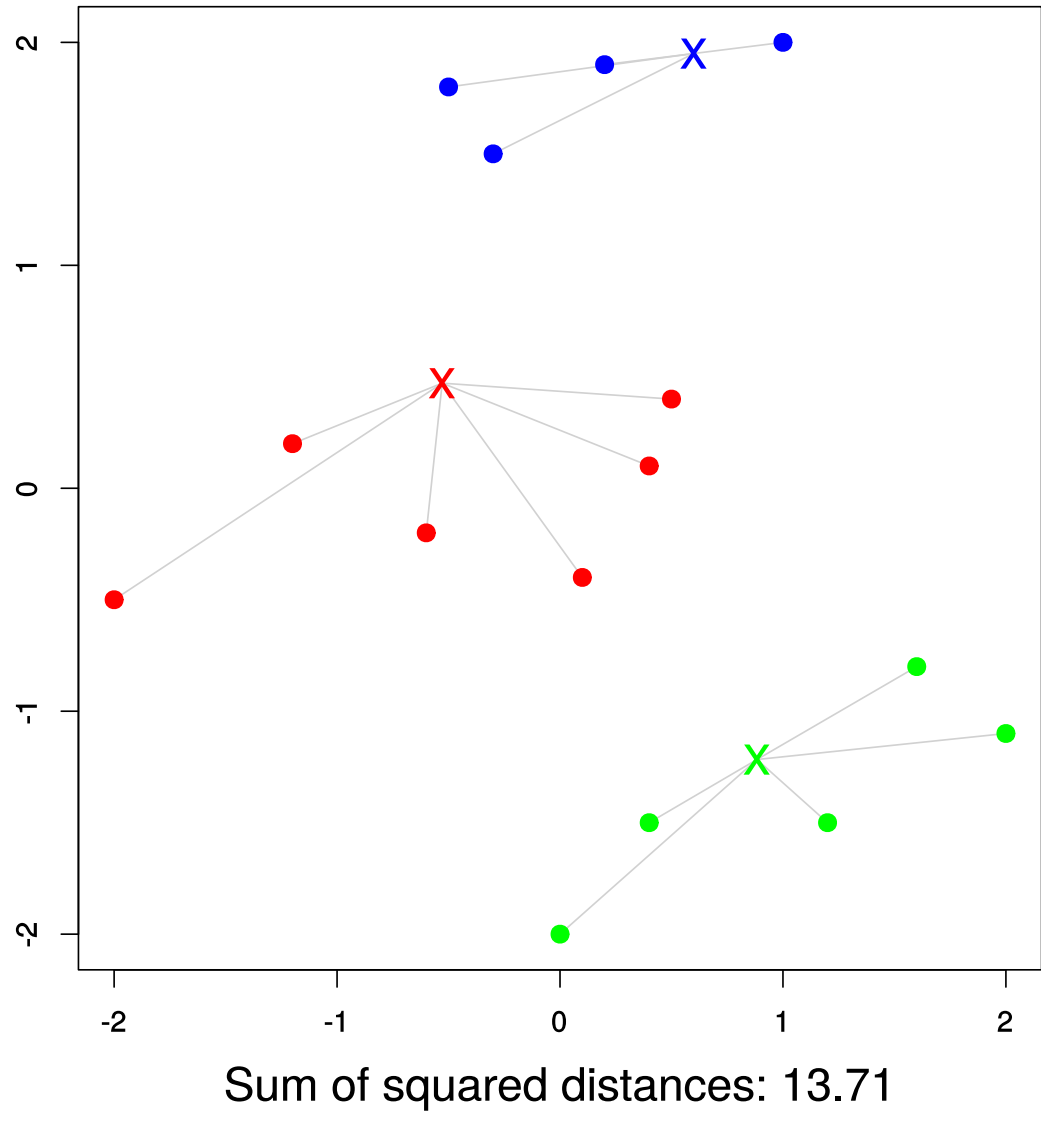

Prepočítame μ_i

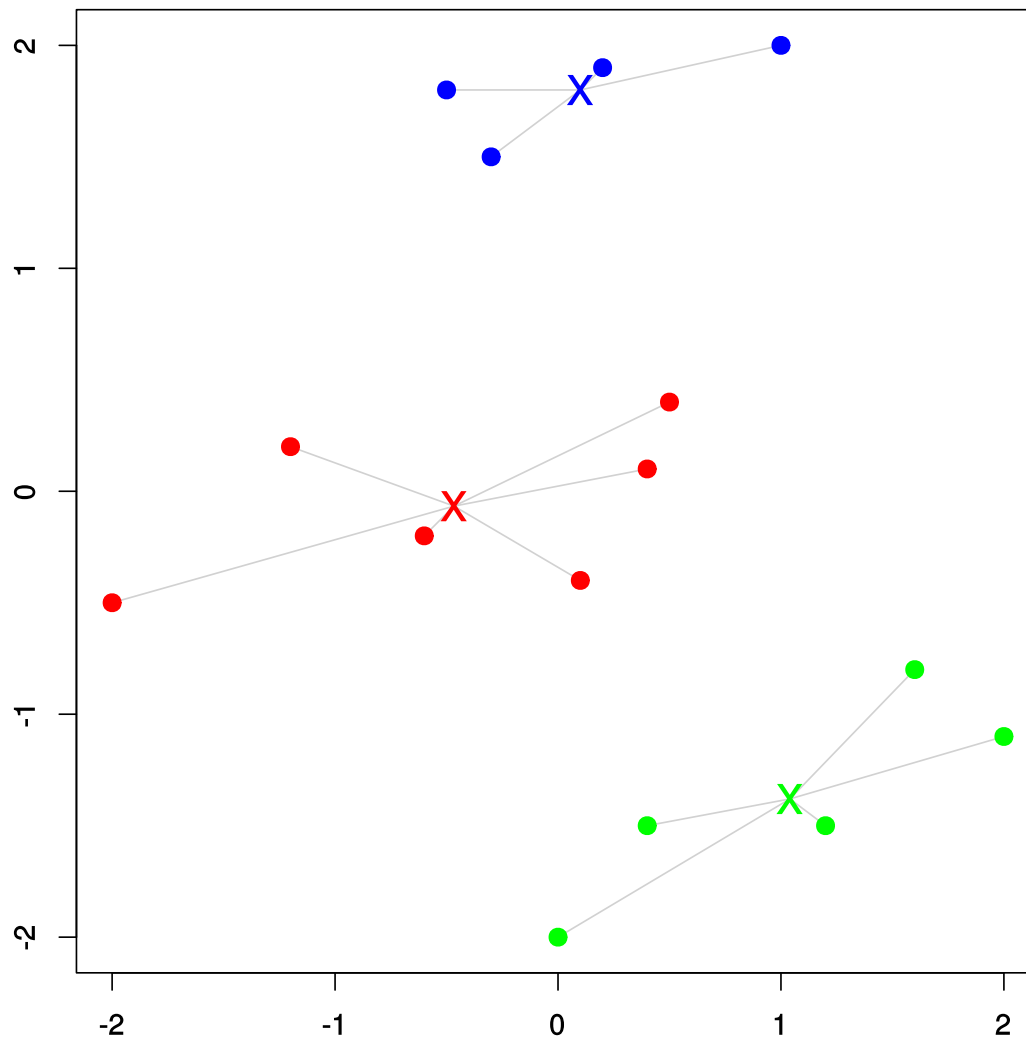

Sum of squared distances: 14.47

Prepočítame c_i

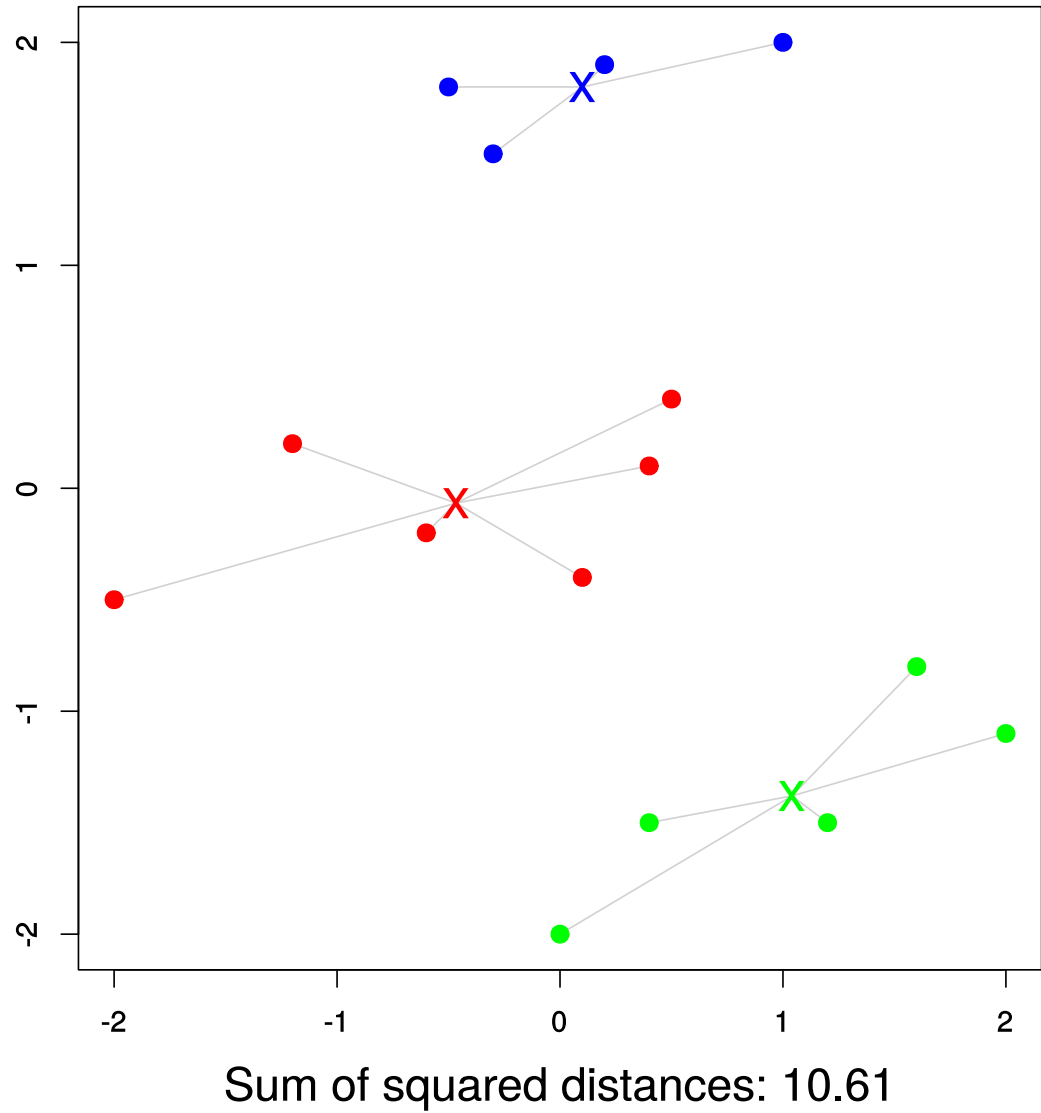

Prepočítame μ_i

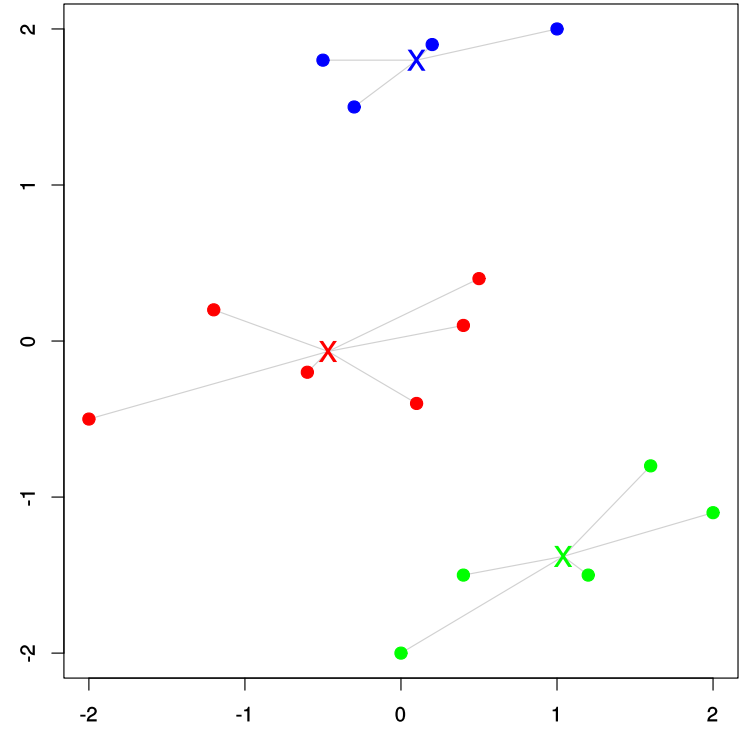
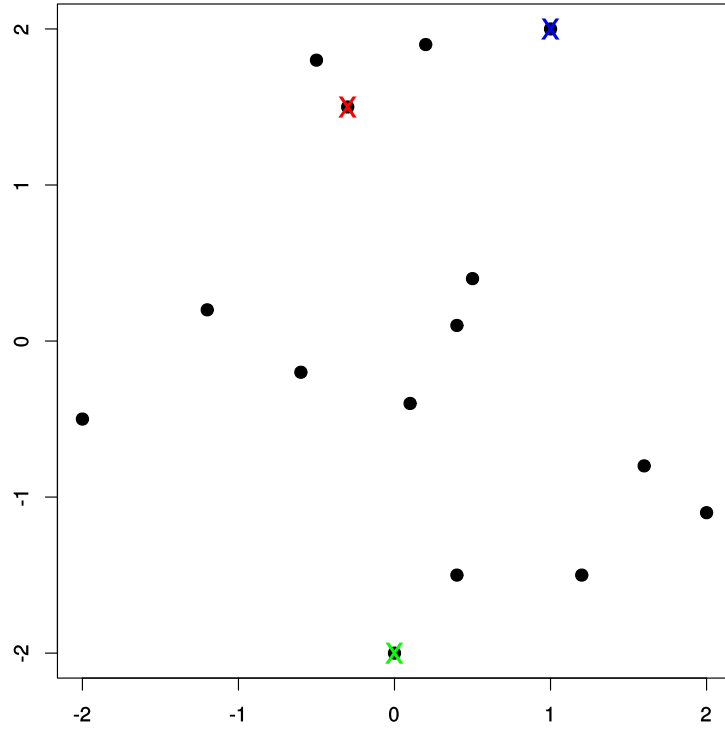

Sum of squared distances: 10.61

Prepočítame c_i (žiadna zmena, končíme)

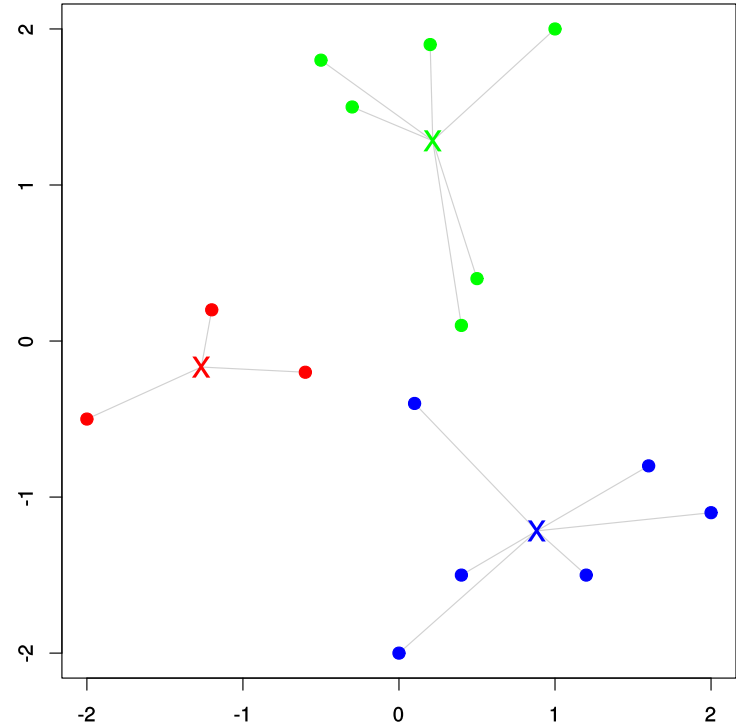
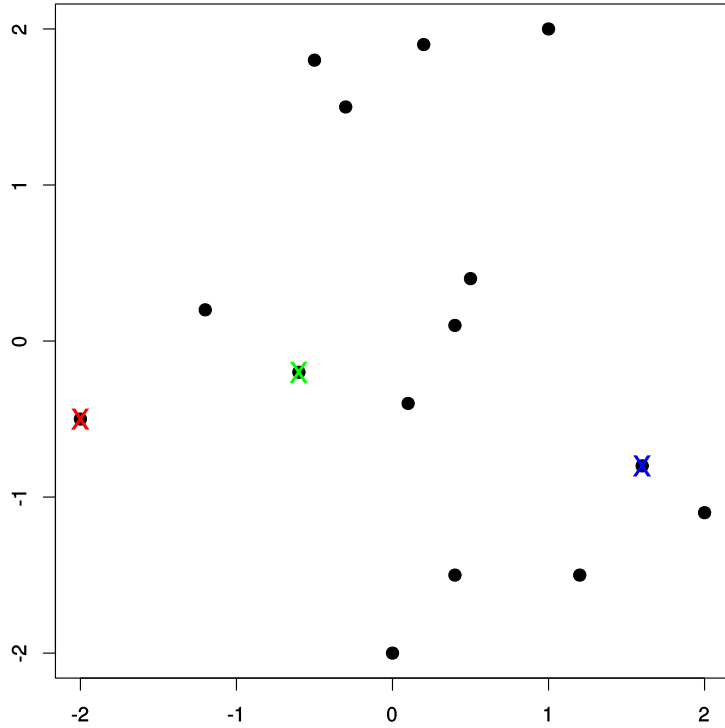

Príklady niekoľkých behov programu

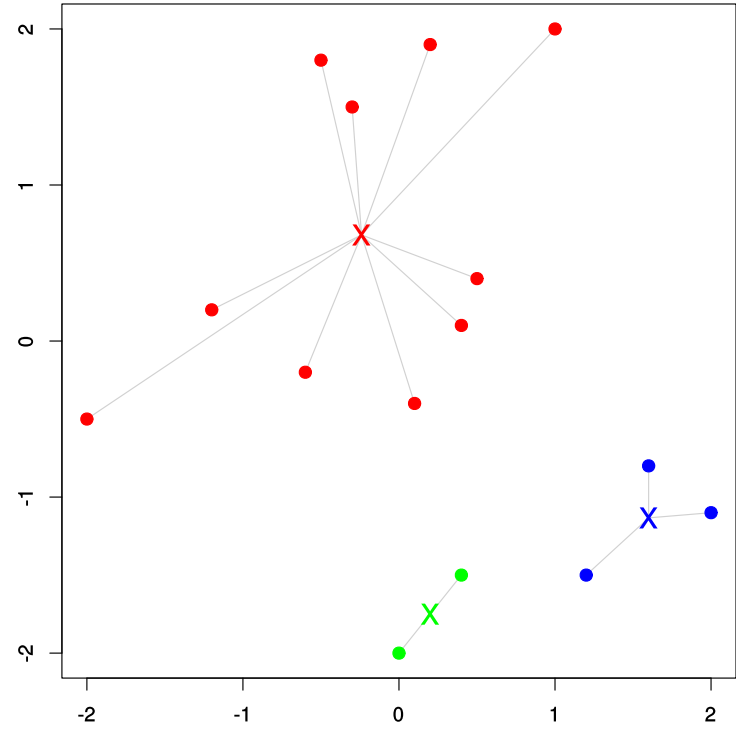
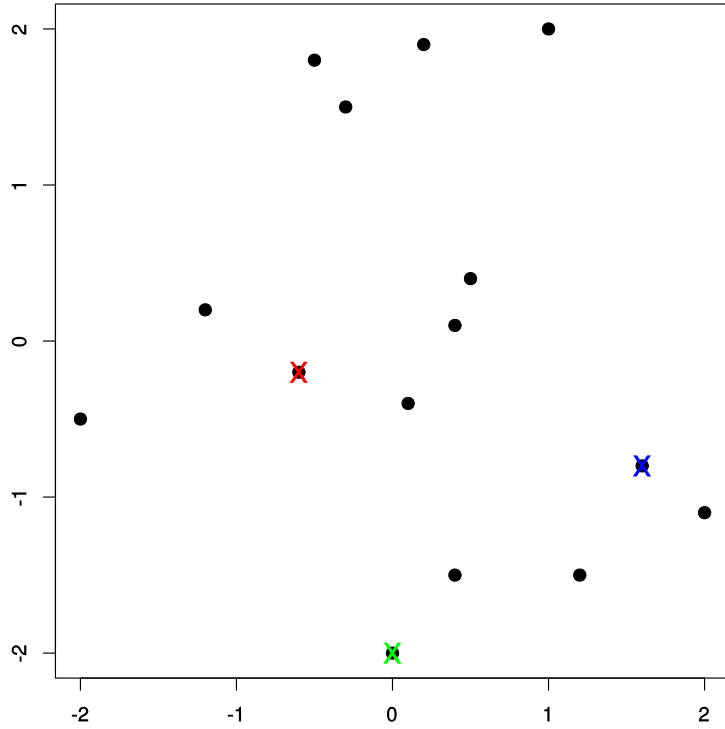
Sum of squared distances: 10.61

Príklady niekoľkých behov programu

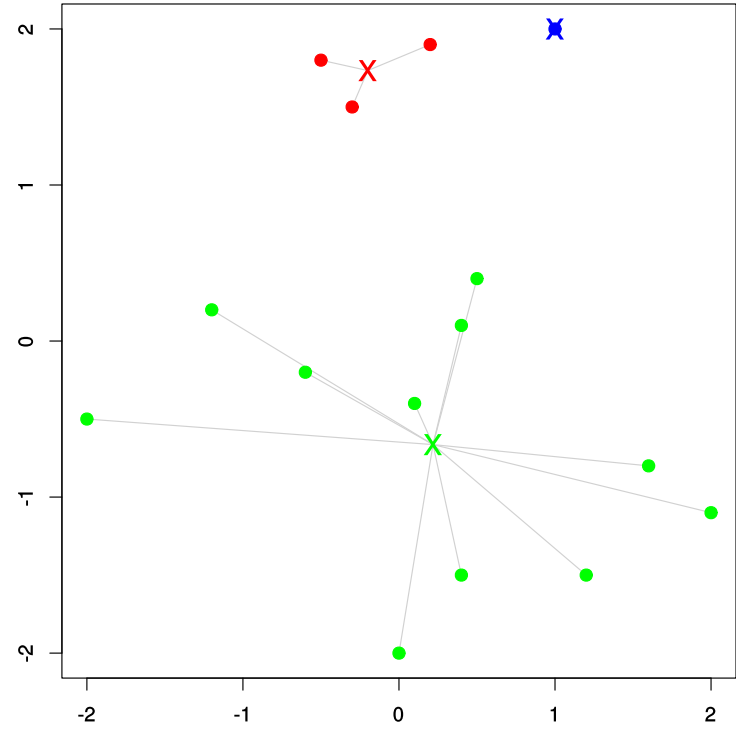
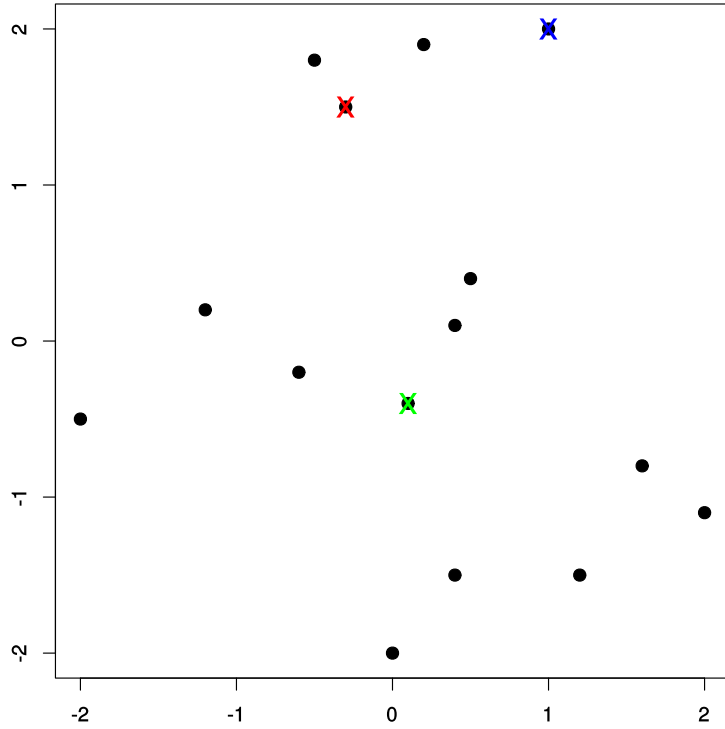
Sum of squared distances: 11.25

Príklady niekoľkých behov programu

Sum of squared distances: 16.93

Príklady niekoľkých behov programu

Sum of squared distances: 20.37

Cvičenia pre biológov, 19.12.2019
Zhrnutie semestra

Tvorba bioinformatického nástroja

- Sformulujeme biologické ciele
(aké máme dáta, aké typy otázok sa chceme pýtať).
- Sformulujeme informaticky/matematicky
(napr. ako pravdepodobnostný model).
Dostaneme informatické zadanie problému, v ktorom je presne daný vzťah medzi vstupom a želaným výstupom
(napr. nájsť zarovnanie s max. skóre v určitej skórovacej schéme).
- Hľadáme efektívne algoritmy na riešenie informatického problému.
- Ak sa nám nepodarí nájsť dosť rýchly algoritmus, použijeme heuristiky, ktoré dávajú približné riešenia.
- Testujeme na reálnych dátach, či sú výsledky biologicky správne
(či bol model dobre zvolený, či heuristiky dobre fungujú).

Použitie bioinformatického nástroja

- Sformulujeme biologické ciele (aké máme dáta, aké typy otázok sa chceme pýtať).
- Porozmýšľame, aký typ nástroja, resp. ich kombinácia by nám mohli pomôcť
- Alebo hľadáme v literatúre nástroj na typ problému, s ktorým sme sa ešte nestretli
- Pre správne nastavenie parametrov a interpretovanie výsledkov je dôležité poznať model, predpoklady, ktoré autori nástroja použili, resp. zdroj dát v príslušnej databáze
- Konkrétne nástroje a webstránky sa rýchlo menia, celkové princípy sa menia pomalšie

Prehľad preberaných tém

- Zostavovanie genómov (najkratšie spoločné nadslovo, heuristiky, de Bruijnov graf)
- Zarovnanie (skórovanie ako pravdepodobnostný model, dynamické programovanie, heuristické zarovnávanie, E-value a P-value, lokálne vs. globálne, párové vs. viacnásobné, celogenómové)
- Evolúcia (pravdepodobnostné modely substitúcií, metóda maximálnej vierohodnosti, metóda maximálnej úspornosti, metóda spájania susedov)
- Hľadanie génov (skryté Markovove modely)
- Komparatívna genomika (hľadanie konzervovaných oblastí, komparatívne hľadanie génov, pozitívny výber, fylogenetické HMM, kodónové matice)

Prehľad preberaných tém (pokračovanie)

- Expresia génov (zhlukovanie, klasifikácia, regulačné siete, transkripčné faktory, hľadanie motívov)
- Proteíny (predikcia štruktúry, profily a profilové HMM rodín/domén, protein threading)
- RNA štruktúra (dynamické programovanie, stochastické bezkontextové gramatiky)
- Populačná genetika (mapovanie asociácií, väzbová nerovnováha, genetický drift, štruktúra a história populácie)

Nahliadli sme do sveta informatiky

- Algoritmus, časová zložitosť
- NP-ťažké problémy, presné algoritmy, heuristiky, aproximačné algoritmy
- Dynamické programovanie
- Stromy, grafy
- Skryté Markovove modely a bezkontextové gramatiky

Ďalšie predmety

- **Genomika** N-mCBI-303, Nosek a kol. (LS, 2P, 3kr)
- **Seminár z bioinformatiky 1, 2** Vinař (ZS/LS, 2S, 2kr)
- **Linux pre používateľov** 1-AIN-500, Nagy (LS, 2K, 2kr)
- **Programovanie (1)** 1-MAT-130, Salanci (ZS, 2P/2C, 5kr)
- <http://compbio.fmph.uniba.sk/vyuka/>

Teória grafov

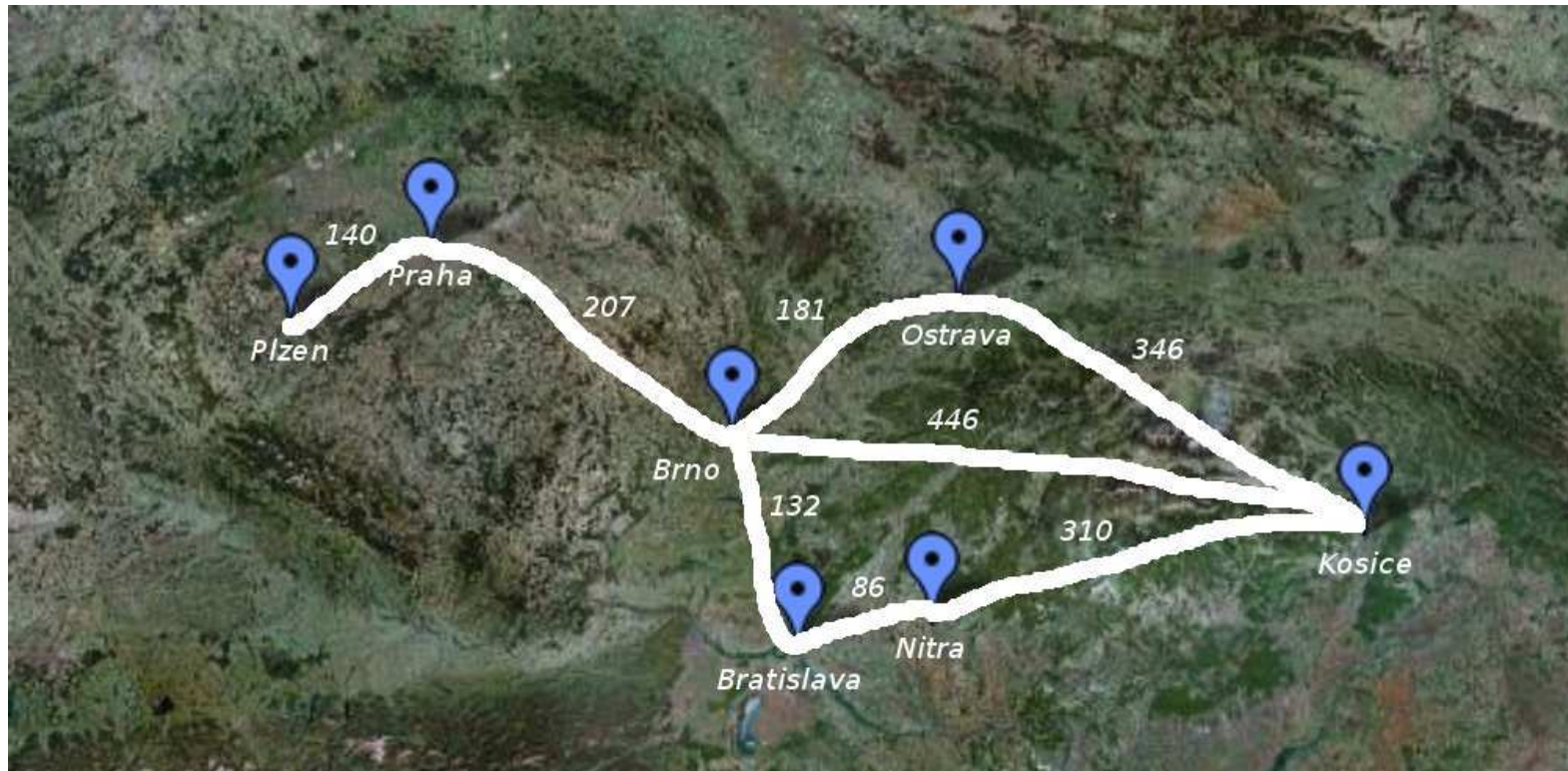
Broňa Brejová

19.12.2019

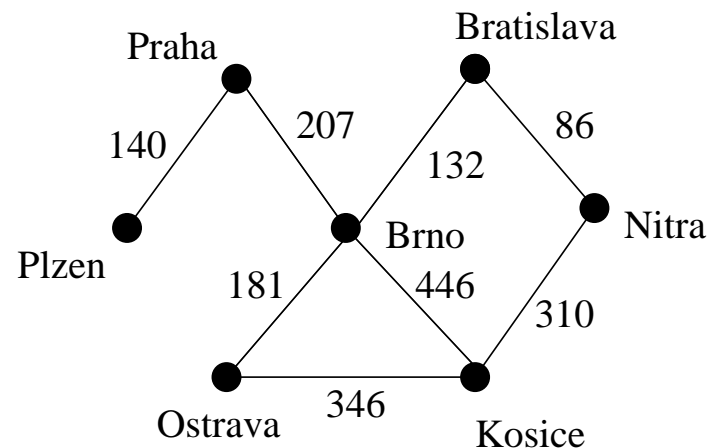
Grafy a grafové algoritmy

Graf: 7 vrcholov (mestá), 8 hrán (cestné spojenia)

Počet vrcholov n , počet hrán m
Nezáleží na rozmiestnení vrcholov

Cesta: Postupnosť nadväzujúcich hrán, žiadny vrchol sa neopakuje

Napr. Plzeň–Praha–Brno–Bratislava je cesta
Brno–Ostrava–Košice–Brno–Praha nie je cesta

Najkratšia cesta z a do b : Cesta spájajúca vrcholy a a b s najmenším súčtom vzdialeností na hranách

Možno spočítať v čase $O(n^2)$ **Dijkstrovym algoritmom.**

Cyklus: Postupnosť nadväzujúcich hrán, ktorá sa vracia do východzieho bodu, nemá žiadne iné opakujúce sa vrcholy.

Proctor and Gamble súťaž, 1962

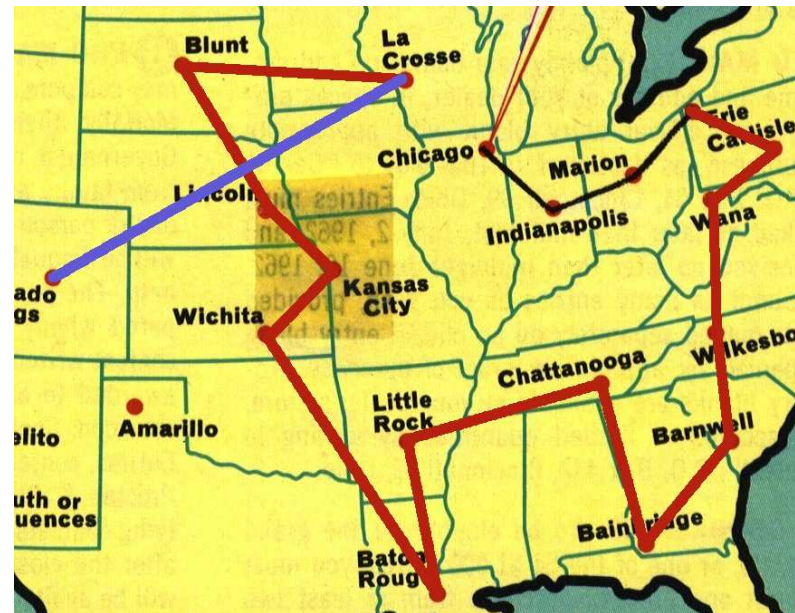
Problém obchodného cestujúceho

Vrcholy: mestá na mape

Hrany: medzi každými dvoma vrcholmi, váha je vzdušná vzdialenosť

Úloha: obcestovať všetky mestá tak, aby celková vzdušná vzdialenosť bola minimálna (**Hamiltonovská kružnica**)

Jednoduchá heuristika: Vždy pokračuj v najbližšom meste, ktoré sme ešte nenavštívili.

Správny a efektívny algoritmus? Nanešťastie, obchodný cestujúci je **NP-ťažký problém**.

Príklad: Sieť interakcií proteínov

Vrcholy: proteíny

Hrany: priame interakcie

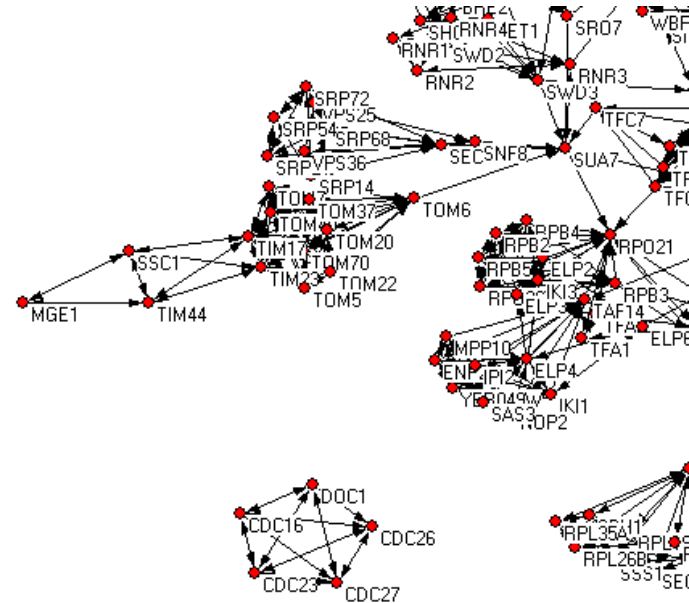
Metabolické dráhy zodp. **cestám**

Metabolické cykly zodp. **cyklom**

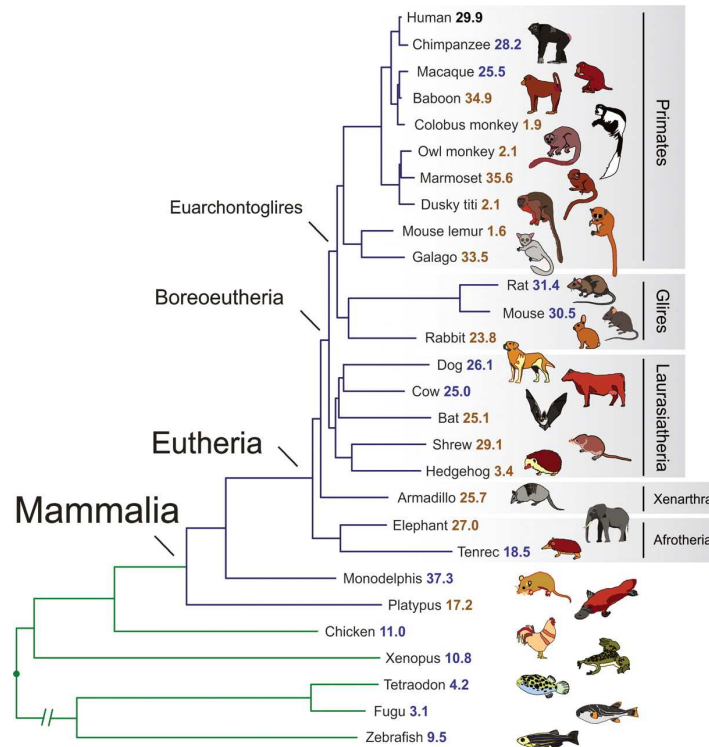
Kliky: Skupiny vrcholov priamo prepojené každý s každým

Komplexy zodpovedajú **klikám**

Komponenty súvislosti: Najväčšie skupiny vrcholov tak, aby sa v každom komponente dalo dostať z každého vrcholu do každého.

Príklad: Fylogenetický strom

- **Stromy** sú špeciálna podtrieda grafov (acyklické, súvislé)
- Vrcholy: listy, vnútorné (spolu n)
- Hrany: $n - 1$
- **Binárny strom:** každý vnútorný vrchol má 2 synov

Ďalšie príklady stromov: hierarchické zhlukovanie, dátové štruktúry na rýchle vyhľadávanie

Ďalšie príklady grafov: de Bruijnov graf, fylogenetická sieť (evolúcia s horizontálnym prenosom génov alebo rekombináciou), regulačné siete, hierarchia GO (gene ontology)